

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ava Baghchesara

Tills alla döms?

En utredande och analyserande studie av så kallade
plausibla alternativförklaringar i den gängkriminella miljön

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Christian Dahlman

Termin: VT2023

Innehåll

Abstract	4
Sammanfattning	6
Förord.....	8
Förkortningar.....	9
1 Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Metod och material.....	12
1.5 Disposition.....	15
2 Rättsliga utgångspunkter i brottmål.....	16
2.1 Beviskrav	16
2.2 Oskyldighetspresumtionen	16
2.3 Omedelbarhetsprincipen.....	16
2.4 Bevisvärderingsprocessen i brottmål.....	16
2.5 Rätten att tåga.....	17
3 Den förklaringsbaserade bevisvärderingen.....	18
3.1 Huvud- och alternativhypoteser	18
3.2 Inference to the best explanation	19
3.3 The Relative Plausibility Theory.....	21
3.4 The Story Model.....	22
3.5 The Scenario Theory	25
3.6 Brister i förhållande till alternativförklaringar	27
4 Mordförsöket på skolgården	29
4.1 Bakgrund och domslut.....	29
4.2 Tingsrättens bedömning	29
4.3 Analys av de alternativa förklaringarna.....	30
4.3.1 Tändsatspartiklarna på CA:s handskar.....	30
4.3.2 Blodstänket på CA:s och YK:s jackor	31
4.3.3 DNA från SA på revolverns kolv.....	32
5 Skotten på Gamlegården.....	34
5.1 Bakgrund och domslut.....	34
5.2 Tingsrättens bedömning	34
5.3 Hovrättens bedömning.....	35
5.4 Analys av de alternativa förklaringarna.....	36
5.4.1 MT:s luvjacka.....	36

5.4.2	MT:s DNA på vespens handtag	38
5.4.3	ME:s ankomst till lägenheten.....	39
5.4.4	GE:s kläder vid ankommandet till lägenheten	41
6	Brotts- och brandplatsen	42
6.1	Bakgrund och domslut.....	42
6.2	Tingsrättens bedömning	42
6.3	Hovrättens bedömning.....	43
6.4	Analys av de alternativa förklaringarna.....	43
6.4.1	CO:s DNA på revolvern.....	43
6.4.2	Tändsatspartiklar på CO:s handskar.....	46
6.4.3	De återfunna kläderna	48
6.4.4	Avslutande kommentar	49
7	De åtalade flickvännerna	50
7.1	Bakgrund och domslut.....	50
7.2	Tingsrättens bedömning	50
7.3	Hovrättens bedömning.....	52
7.4	Analys av de alternativa förklaringarna.....	52
7.4.1	En alternativ gärningsperson.....	52
7.4.2	Utforskade alternativförklaringar.....	54
8	Något om HD:s bevisvärderingsdomar från 2023	56
8.1	Bakgrund	56
8.2	HD:s uttalade om alternativförklaringar.....	56
8.3	Busshållsplatsmordet.....	56
8.3.1	Alternativförklaringar i målet	56
8.3.2	Analys och avslutande kommentar	58
8.4	Mordförsöket på Årsta torg	58
8.4.1	Alternativförklaringar i målet	59
8.4.2	Analys och avslutande kommentar	59
9	Avslutande analys.....	61
9.1	Formuleringen av alternativförklaringar	61
9.2	Förekomsten av plausibla alternativförklaringar.....	63
9.3	Identifierade brister	66
10	Slutsats.....	68
	Käll- och litteraturförteckning.....	70
	Rättsfallsförteckning	72

Abstract

In recent years, Swedish jurisprudence has been subject to ominous pressure parallel to the flourishing of gang crime. Within the Swedish legal system, the evaluation of evidence has been a particular aspect that has sparked debates on whether Swedish courts make adequate assessments in such cases. Particularly, the evaluation of alternative explanations presented in court is of specific interest in order to deduct why these cases are singular in the difficulty they present to the Swedish legal system. Thus, the purpose of this essay is to clarify what constitutes a plausible alternative explanation in court. The purpose is addressed through three main research questions. The first question concerns the formulation of alternative explanations and to what extent the court adopts the parties' formulations, generate their own formulation or negate the prosecutor's claims. The second question relates to how the court reasons in regard to issued verdicts based on plausible alternative explanations. Furthermore, the second question examines the significance attributed to the defendant's gang criminality through a sub question. The final research question aims to identify fallacies in the formulation and evaluation of alternative explanations. The essay is primarily delimited as follows: the research questions and purpose are answered solely based on selected legal cases. Furthermore, the purpose and research questions are primarily addressed through four theoretical frameworks within explanation-based models, namely 'IBE,' 'The Relative Plausibility Theory,' 'The Story Model,' and 'The Scenario Theory.'

Given that the essay employs specific theoretical frameworks, it has a legal analytical character, with some elements of legal dogmatics. In the sections where the theories are presented, the works authored by the individuals who developed the theories will be referenced. This primarily includes Peter Lipton, who authored a comprehensive work on 'IBE'; Ronald J. Allen and Michael S. Pardo, who developed 'The Relative Plausibility Theory', Nancy Pennington and Reid Hastie, who developed 'The Story Model', and Anne R. Mackor and Peter J. Van Koppen, who developed 'The Scenario Theory.' To further illustrate certain characteristics of Swedish evidence evaluation, 'Beviskraft' authored by Christian Dahlman has been central. Finally, works by David Lagnado ('Explaining the Evidence') and Hylke Jellema ('(Im)probable stories') have been relevant mainly for the question concerning fallacies. Additionally, an unpublished work by Christian Dahlman ('A Systematic Account of Probabilistic Fallacies in Legal Fact-Finding') has also been significant.

Based on the analysis of legal cases, the following comprehensive analysis can be presented. Regarding the first research question, the following can be stated: In the analyzed cases, it has been common for the court to adopt the parties' explanations. In cases where the court introduced its own alternative explanations, they primarily constituted negations of the prosecutor's claims. Both procedures have an impact on what is perceived as a plausible alternative explanation. In the first case, this mainly entails a relative and comparative nature of the meaning. In the second case, it becomes indeterminate since such negations encompass multiple possible explanations. Concerning the second research question, it has been observed, in the analyzed

cases, that the presence of plausible alternative explanations generally justifies acquittal verdicts. This seems particularly evident when the alternative explanations are linked to the defendant's criminal activities, which could be explained by a lack of knowledge or uncertainty about criminality. Finally, it is also emphasized that this is influenced by whether the court conducts an overarching analysis of all pieces of evidence and explanations or a more isolated one. The latter approach renders a unclear meaning of a plausible alternative explanation since acquittal verdicts are often based on alternative explanations that are somewhat plausible but still considered less plausible than the prosecutor's presented hypothesis. The third research question aimed to identify fallacies in the court's formulation and evaluation of alternative explanations. Three main deficiencies have been identified: that explanations are treated as mutually exclusive and exhaustive, that explanations are left unconceived and that the formulation of alternative explanations are formulated as general negations of the prosecutor's claims. All of these deficiencies affect and distort the meaning of what is considered a plausible alternative explanation in court.

Sammanfattning

De senaste åren har den svenska juridiken satts under press då gängkriminaliteten i landet blomstrar. Inom det svenska rättssystemet är det särskilt bevisvärderingen som har varit en aspekt som föranlett debatter om huruvida svenska domstolar gör fullgoda värderingar. Av särskilt intresse inom bevisvärderingen är de alternativförklaringar som presenteras i rätten och därigenom inverkar på domslutet. Syftet med uppsatsen är att klargöra vad som utgör en plausibel alternativförklaring. Syftet besvaras med hjälp av tre huvudsakliga frågeställningar. Den första frågeställningen avser hur formuleringen av alternativförklaringar ser ut, och i vilken mån formuleringarna utgör övertaganden av parternas formuleringar alternativt rättens egna formuleringar, samt utgör negeringar av åklagarens påståenden. Den andra frågeställningen rör hur domstolen resonerar i fråga om meddelade domslut utifrån förekomna alternativförklaringar som anses vara plausibla. Vidare kommer den andra frågeställningen undersöka i vilken mån den tilltalades gängkriminalitet tillmäts betydelse. Uppsatsens sista frågeställning åsyftar att utröna vilka brister som kan identifieras i fråga om formuleringen och värderingen av alternativförklaringar. Uppsatsen avgränsas främst enligt följande: frågeställningarna och syftet besvaras endast utifrån utvalda rättsfall. Följaktligen besvaras syfte och frågeställningar utifrån främst fyra teoretiska utgångspunkter inom den förklaringsbaserade bevisvärderingen, nämligen 'IBE', 'The Relative Plausibility Theory', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'.

Mot bakgrund av att uppsatsen använder specifika teoretiska utgångspunkter är uppsatsen av rättsanalytisk karaktär, med vissa inslag av rättsdogmatik. I de avsnitt som teorierna redogörs för kommer verk författade av de personer som utvecklat idén att framställas. Det handlar främst om Peter Lipton som författat ett heltäckande verk om 'IBE', Ronald J. Allen och Michael S. Pardo som har utvecklat 'The Relative Plausibility Theory', Nancy Pennington och Reid Hastie som har utvecklat 'The Story Model' samt Anne R. Mackor och Peter J. Van Koppen som har utvecklat 'The Scenario Theory'. För att ytterligare belysa vissa särdrag för den just den svenska bevisvärderingen har 'Beviskraft' författad av Christian Dahlman varit central. Avslutningsvis har verk författade av David Lagnado ('Explaining the Evidence') och Hylke Jellema ('(Im)probable stories') varit relevanta i fråga om den tredje frågeställningen. Därutöver har ett opublicerat verk författat av Christian Dahlman ('A Systematic Account of Probabilistic Fallacies in Legal Fact-Finding') också varit betydelsefull.

Utifrån rättsfallsanalyserna kan följande sammanfattande analys presenteras. I fråga om den första frågeställningen kan följande framhållas: I de analyserade rättsfallen har det visat sig varit vanligt att rätten övertar parternas förklaringar. För de fall rätten introducerar sina egna alternativförklaringar utgörs de främst av negeringar av åklagarens påståenden. Båda förfarandena har en inverkan på vad som uppfattas vara en plausibel alternativförklaring. I det första fallet innebär det att innebörden främst blir av relativ och jämförande natur. I det andra fallet innebär det att innebörden inte går att definiera, eftersom en sådan negering i sig innefattar flera möjliga

förklaringar. Beträffande den andra frågeställningen har det visat sig, i de analyserade rättsfallen, att förekomsten av plausibla alternativförklaringar i huvudregel motiverar friande domslut. Det nämnda verkar vara särskilt påtagligt då alternativförklaringarna har en koppling till den åtalades kriminella aktiviteter, vilket hade kunnat förklaras av en kunskapsbrist eller osäkerhet om kriminaliteten. Avslutningsvis ska det även framhållas att det nämnda påverkas av huruvida rätten gör en mer övergrip- lig analys av samtliga bevisfaktum och förklaringar, eller en mer isolerad sådan. Ett sådant förfarandesätt innebär att innebörden av en plausibel alternativförklaring blir otydlig, eftersom de friande domsluten ofta baseras på alternativförklaringar som är någorlunda plausibla, men ändå kan anses vara mindre plausibla än åklagarens presenterade deltema. Den tredje frågeställningen ser till de brister som kan identifieras i rättens formulering och värdering av alternativförklaringar. Det är främst tre brister som har identifierats: Att förklaringar behandlas som ömsesidigt exklusiva och ut- tömmande, att outforskade alternativ förekommer och att alternativförklaringar for- muleras som generella negeringar av åklagarens påståenden. Samtliga brister påver- kar innebörden av en plausibel alternativförklaring.

Nyckelord: *Alternativförklaring, alternativhypotes, bevisfaktum, bevisvärdering, deltema, förklaringsbaserad bevisvärdering, huvudhypotes, plausibel, plausibility, The Relative Plausibility Theory, The Scenario Theory, The Story Model.*

Förord

I samma stund som de följande sidorna skrevs klart och avslutades påbörjades det nya livet. I fem år har jag levt ett liv som jag påmint om att jag bör ta vara på. Och jag tar vara på dem. Som jag tog vara på dem. Jag ska ta vara på dem.

De människor som jag stött på under dessa år har format mitt vuxna liv. Jag vill rikta ett tack till mina vänner som också har varit min familj. De tårar som rinner i skrivande stund speglar sorgen av att inte längre vara en del av er vardag, men också lyckan av att jag en gång fick dela den med er. För mig kommer ni alltid att förbli vänner.

Till min familj: mamma, pappa och storebror. Tack för att ni älskar mig och att ni låter mig älska er. Mamma och pappa, tack för att ni som unga offrade de liv ni hade för att ge mig det liv jag har. Tack, Sherwin, för den höga ribba dina ambitioner alltid satt, som gjorde att jag som härmande lillasyster också jagade dem. Tack för den korrekturläsning som du gjorde av mina 70 kaotiskt skrivna sidor trots än att vi precis hade blivit osams. Tack för att ni är de personer som jag alltid kan falla tillbaka på när jag känner mig som mest ensam i denna värld.

Jag vill även rikta ett tack till min handledare Christian Dahlman, för den vägledning du gett och för den stora inspiration du har varit, under processen av mitt skrivande.

Avslutningsvis vill jag tacka de personer som började som kollegor och till slut blev vänner. Att ha fått dela arbetsplats med er har gett den stundvis tunga vardagen som student mer glädje än jag någonsin hade kunnat tro.

Med dem orden påbörjas mitt nya liv med de minnen och vänner som jag alltid kommer att ta vara på. Tack, Lund, för dessa fem fantastiska år.

Lund, juni 2023

Ava Baghchesara

Förkortningar

EKMR	Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter
HD	Högsta domstolen
IBE	Inference to the best explanation
NFC	Nationellt forensiskt centrum
RB	Rättegångsbalk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Danska straff för svenska brott” var de ord som präglade den svenska debatten om lag och ordning inför valrörelsen 2022.¹ Det finns nog en anledning till att de nämnda orden hade en särskild slagkraft år 2022 samt varför politikern som då mynnade orden idag är vår stadsminister. Sverige är ett land som på senare tid har drabbats mycket hårt av organiserad brottslighet.² Sedan år 2013 har antalet fall av dödligt våld i den kriminella miljön mer än tredubblats.³ Samtidigt låg uppkläringen mellan åren 2014–2017 på 23% beträffande dödligt våld i kriminella miljöer.⁴ Det dödliga våldet som kan härledas till den nämnda brottsligheten sker ofta utomhus, på allmänna platser. Således oroas och engageras många personer i ämnet.⁵ Engagemanget ökar även av ytterligare faktorer, bland annat att det föreligger en kraftig överrepresentation i utsatta områden samt att gärningspersonerna blir allt yngre.⁶

I fråga om det nämnda blir det relevant att ifrågasätta varför Sverige har ställts inför ett storskaligt samhällsproblem med dödlig utgång. Många gånger väcks åtal och det finns en misstänkt.⁷ Här finns det däremot en diskrepans: Polisen hävdar att de överlämnar en adekvat utredning samtidigt som domstolen hävdar att alternativa händelseförlopp inte kan uteslutas. Resultatet? En friande dom. Således växer även frustrationen för de som utreder brott gentemot den dömande verksamheten.⁸ Hur kommer det sig att uppkläringen av dödligt våld ligger på cirka 90%⁹, men att siffran minskar drastiskt just när våldet skett i den kriminella miljön?¹⁰

Då fall om mord i den gängkriminella miljön ofta är indiciemål blir bevisvärderingen som görs av domstolen en avgörande faktor.¹¹ Bevisvärderingen i Sverige har ingen särskild förankring i lagar och regler, utan baseras snarare på den dömande domarens skön. Således blir ämnet ännu känsligare med anledning av att utgångarna av fallen inte kan härledas till några stadgade handlingssätt. Hur bevisvärderingen ser ut är därför av intresse för att undersöka hur domstolens resonemang ser ut: Hur kommer det sig att unga skjuts till döds utan att någon hålls ansvarig för dåden?

¹ Omni (2022).

² Regeringen (2022).

³ Öberg (2020) s. 23.

⁴ Öberg och Merenius (2023) s. 18.

⁵ Öberg (2020) s. 3.

⁶ Ibid. (2020) s. 26 och 34.

⁷ SvT Nyheter (2022).

⁸ Dagens Nyheter (2022).

⁹ Exakta siffror för perioden 2014–2017 är 94% för dödligt våld i nära relation samt 98% för övriga familjen. Se Öberg och Merenius (2023) s. 18.

¹⁰ Öberg och Merenius (2023) s. 18.

¹¹ Dagens Nyheter (2022).

1.2 Syfte och frågeställningar

Utifrån den ovan presenterade bakgrunden är det önskvärt att undersöka domar avseende organiserad brottslighet samt den bevisvärdering som görs där. Uppsatsen har som syfte att undersöka vilka alternativförklaringar som anses vara plausibla i rätten, i några utvalda mål om mord och försök till mord i den gängkriminella miljön. Syftet kommer endast att utredas och besvaras utifrån följande teorier: 'Inference to the Best Explanation', 'The Relative Plausibility Theory', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'. Anledningen till varför just mål beträffande dödligt våld har valts ut är att det är i de fallen som bevisvärderingen ställs på sin spets.

Syftet kommer att konkretiseras med hjälp av följande frågeställningar:

- I. Hur formulerar domstolen alternativförklaringar i praktiken i sin bevisvärdering i domskälen? Frågeställningen kommer endast att besvaras mot bakgrund av de utvalda rättsfallen som analyseras i uppsatsen. Vidare kommer frågeställningen främst att utreda följande aspekter av rättens formulering av alternativförklaringar:
 - a. I vilken mån övertar rätten parternas formulering alternativt genererar egna förklaringar, i de analyserade rättsfallen?
 - b. I vilken mån utgör formuleringen en negering av åklagarens påståenden, i de analyserade rättsfallen?
- II. Hur resonerar domstolen i fråga om alternativförklaringar i relation till meddelade domslut, där plausibla alternativförklaringar som talar för den tilltalades oskuld förekommer? Frågeställningen kommer endast att besvaras utifrån de teoretiska utgångspunkterna i uppsatsen, alltså 'IBE', 'The Relative Plausibility Theory', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'. Vidare kommer frågeställningen endast att besvaras utifrån de analyserade rättsfallen i uppsatsen. Frågeställningen kommer därutöver specificeras ytterligare genom följande underfråga:
 - a. Vilken betydelse tillmäts alternativförklaringar som genereras mot bakgrund av den tilltalades kopplingar till gängkriminalitet, i de analyserade rättsfallen?
- III. Vilka brister kan identifieras i rättens bevisvärdering i fråga om formuleringen och värderingen av alternativförklaringar? De nämnda bristerna kommer endast att härledas ur 'IBE', 'The Relative Plausibility Theory', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'. Vidare kommer frågeställningen endast att besvaras utifrån de rättsfall som analyseras i uppsatsen.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsens syfte och frågeställningar kommer endast att besvaras utifrån utvalda domar om mord och försök till mord. Anledningen är att det är sådana mål som anses vara mest moraliskt stötande. Eftersom mål om gängkriminalitet ofta berör en kedja av gärningar kommer alltså inte åtalspunkterna utöver de om det dödliga våldet belysas i uppsatsen. Häri hänvisas främst till platskäl då organiserad brottslighet ofta handlar om en kedja av gärningar. Det är även här bevisvärderingen ställs på sin spets och således där rättsstatens förtroende sätts på prov som mest. Vidare blir det i denna del främst domstolens resonemang och analyser av alternativförklaringar som kommer att utvärderas och undersökas, då det är i dessa delar som bevisvärderingen blir mest central. Således kommer heller inte enskilda tilltalades utsagor att stå i fokus, även om de aktualiseras till den del som de tas med i domstolens bevisvärdering.

Domstolens resonemang beträffande påföljdsval avgränsas bort helt. Sådana frågor är snarare av straffrättslig karaktär och är därför mindre intressanta för frågan om bevisvärdering mot bakgrund av uppsatsens syfte.

I fråga om de valda rättsfallen kommer inte samtliga bevisfaktum att analyseras. Främst är det platskäl som hänvisas till i denna del, eftersom en heltäckande analys av samtliga bevisfaktum hade varit omöjlig att redogöra för inom ramen för uppsatsens utrymme. Således har endast vissa bevisfaktum valts. Bevisfaktumen har valts utifrån vad som varit centralt i domstolarnas domskäl och där bedömningen av alternativa förklaringar har varit särskilt aktuell. Vidare är det även de nämnda bevisfaktumen som ofta blivit avgörande för skuldbedömningen av den tilltalade, varför det är särskilt intressant mot bakgrund av uppsatsens bakgrund att undersöka just de nämnda bevisfaktumen.

Avslutningsvis kommer inte samtliga tilltalade i domarna att analyseras. Det är endast de tilltalade som har varit av intresse mot bakgrund av uppsatsens frågeställningar och syfte som kommer att bli aktuella för analys i uppsatsen. Det nämnda kan återigen motiveras av platskäl, men även för att uppsatsens syfte ska uppfyllas på ett så konkret och koncist sätt som möjligt.

1.4 Metod och material

För att uppfylla uppsatsens syfte kommer den rättsanalytiska metoden¹² att stå i fokus. Metoden innebär att källor, som traditionellt inte nödvändigtvis anses vara rättskällor, används. Uppsatsen består till övervägande del av analyser av underrättspraxis samt även litteratur som är mer av filosofisk, och inte juridisk, karaktär. I det andra kapitlet, där en kortfattad framställning görs av relevant gällande rätt, används den rättsdogmatiska metoden.¹³ Även den rättsdogmatiska metoden står i fokus i

¹² Sandgren (2021) s. 53–55 och Gräns (2018) s. 434.

¹³ Kleineman (2018) s. 21–46.

vissa avsnitt av det åttonde kapitlet, där praxis från Högsta domstolen återberättas och analyseras i korta ordalag.

Följande uppsats inleds med att beskriva relevanta teorier som sedan appliceras på analyserade domar. Den första teorin som redogörs är den om 'Inference to the best explanation'. Teorin är inte strikt juridisk utan är en filosofisk metod som används för att förstå hur människan värderar bevisning för att därigenom dra slutsatser om exempelvis en hypotes.¹⁴ På området var Peter Lipton, professor i bl.a. naturvetenskaplig filosofi vid universitetet i Cambridge, en framstående författare på ämnet. Lipton är en vanlig referent i fråga om hans verk 'Inference to the best explanation'. Verket beskrivs vara en av de första uttömmande analyserna som har gjorts av teorin. Boken har därav varit av betydelse för att beskriva teorin på ett sätt som sträcker sig utöver de juridiska ramarna.

Vidare står tre förklaringsbaserade bevis värderingsteorier i centrum för uppsatsens analyserande delar. Teorierna är 'Theory of Relative Plausibility', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'. 'Theory of Relative Plausibility' författades av Ronald J. Allen och Michael S. Pardo.¹⁵ Eftersom teorin har författats av dem är det rimligtpassande att flera av deras verk har utnyttjats för att beskriva innebörden av teorin. Teorin är, enligt Allen och Pardo själva, åsyftad att ge bedömaren av bevisfaktum incitament att i varje led av bevisvärderingen generera alternativförklaringar, för att till slut nå den bästa slutliga förklaringen (även om denna inte framförts av någon part).¹⁶ Således blir det tydligt att syftet med teorin är att stegvis generera alternativa förklaringar, vilket överensstämmer väl med uppsatsen syfte och arbetsgång då enskilda bevisfaktum analyseras i uppsatsen. Visserligen utvecklades teorin för det amerikanska jurysystemet, men detta utgör inte några särskilda hinder för att uppnå uppsatsens syfte då det helt enkelt innebär att det är den amerikanska beviskravet ("beyond a reasonable doubt") som stått i centrum vid teorins utvecklade. Det nämnda kan med enkelhet översättas och således appliceras på svensk rätt, då beviskravet inom svensk rätt har liknande utgångspunkt, alltså att något ska vara ställt bortom rimligt tvivel. Följaktligen har även författarna konstaterat att deras teorin inte endast handlar om det amerikanska jurysystemet utan ska kunna appliceras på hela bevisvärderingsprocesser.¹⁷ Vidare använder även uppsatsen 'The Story Model' författad av Nancy Pennington och Reid Hastie¹⁸ och 'The Scenario Theory' författad av Anne R. Mackor¹⁹ och Peter J. Van Koppen²⁰. Den senare är en utveckling av den 'The Story Model'. Van Koppen har förklarat att en skillnad mellan 'The Scenario Theory' och 'Theory of Relative Plausibility' är att den 'The Scenario Theory' är särskilt utvecklad för att kunna appliceras normativt på alla rättssystem, och inte bara det amerikanska.²¹ Den främsta anledningen till varför just de tre nämnda

¹⁴ Lipton (2004) s. 1.

¹⁵ Ronald J. Allen och Michael S. Pardo är professorer i juridik.

¹⁶ Allen och Pardo (2019) s. 208.

¹⁷ Allen och Pardo (2019) s. 207.

¹⁸ Reid Hastie är professor i beteendevetenskap.

¹⁹ Anne R. Mackor är professor i yrkesetik och specialiserad på juridiska arbeten.

²⁰ Peter J. Van Koppen är psykolog och professor i juridisk filosofi.

²¹ Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 13.

teorierna valts ut för uppsatsen är för att begreppet 'plausibility' (engelskt ord) är särskilt centralt i just dessa förklaringsbaserade bevisteorier, vilket rimmar väl med uppsatsens syfte och frågeställningar. Avslutningsvis framhålls det att 'The Story Model', även om den också utvecklades utifrån det amerikanska jurysystemet, är främst av psykologisk och kognitiv natur, varför även den bör kunna appliceras på det svenska rättssystemet.²²

För att ha en utgångspunkt i bevisvärderingen från ett svenskt perspektiv, och därigenom kunna beskriva relevanta utgångspunkter inom bevisvärderingen i Sverige, har Beviskraft författad av Christian Dahlman²³ använts. Dahlman är särskilt specialiserad inom bevisvärdering och närmare bestämt Bayesiansk bevisrätt. Eftersom uppsatsen inte utgår ifrån Bayes teorem och istället fokuserar på förklaringsbaserad bevisvärdering blir bevisrätten som beskrivs i litteraturen mindre relevant, men ändå aktuell till den del det berör de generella drag som bevisrätten i Sverige besitter.

Till ytterligare hjälp för att besvara frågeställningarna, och särskilt den om brister i rättens formulering och värdering av alternativförklaringar, har 'Improbable stories – Combining Bayesian and explanation-based accounts of rational criminal proof' av Hylke Jellema²⁴ använts. Verket är en doktorsavhandling som är förhållandevis heltäckande i fråga om felkällor som kan härledas ur 'IBE', samt även till viss del olika förklaringsbaserade bevisteorier (däribland den om relativ plausibelhet). Vidare publicerades den år 2023, varför den har varit en bra utgångspunkt att ha i fråga om teorierna från ett nuvarande perspektiv, och inte bara hur de har sett ut historiskt. Avslutningsvis har 'Explaining the evidence' författad av David Lagnado²⁵ använts. Verket är en uttömmande framställning av bevis och hur de kan och bör förstås utifrån olika perspektiv. Det är särskilt kapitel 7 om alternativförklaringar som har varit av intresse för uppsatsen. I kapitlet redogör Lagnado bl.a. för vissa fel som kan uppstå vid framställningen av alternativa förklaringar. Det nämnda beskrivs till relevant del i kapitel 3. Även Christian Dahlmans opublicerade verk 'A Systematic Account of Probabilistic Fallacies in Legal Fact-Finding' har använts i de avsnitt som behandlar fel och brister i relation till alternativförklaringar.

I uppsatsen analyseras fyra domar på ett heltäckande sett. Två domar från Högsta domstolen analyseras i mindre omfattning i kapitel 8. Anledningen till varför just de nämnda domarna har valts är främst eftersom de är från de senaste tre åren, vilket gör att de är samtida och därför assisterar uppsatsens belysande av bevisvärderingen i svenska domstolar i nutid särskilt väl. Vidare har domarna gemensamma drag i fråga om att de tilltalade var aktiva i kriminella gäng samt att våldet utövats med skjutvapen. Samtidigt skiljer sig förfarandesätten genom vilka brotten har begåtts något, vilket belyser hur olika typer av brottsliga handlingssätt behandlas och

²² Se Pennington och Hastie (1993) s. 197 och Mackor och Van Koppen (2021) s. 215.

²³ Christian Dahlman är professor i juridik.

²⁴ Hylke Jellema är postdoktor i juridik.

²⁵ David Lagnado är professor i juridik.

bearbetas i fråga om bevisvärderingen. Avslutningsvis är det rimligt att uppsatsens begränsade utrymme gör det nödvändigt att endast analysera ett urval av domar.

1.5 Disposition

I kapitel 1 presenteras uppsatsens bakgrund, syftet och frågeställningarna, samt ytterligare relevanta delar såsom avgränsningar, metod och material.

I kapitel 2 görs en kortare framställning av relevanta bestämmelser och principer inom svensk gällande rätt. Läsaren ska här få en idé av vilka lagstadgade regler en bedömare har att förhålla sig till i fråga om bevisvärderingen.

I kapitel 3 framställs innebörden av huvud- och alternativhypoteser och de teorier som uppsatsen sedan kommer att besvara frågeställningarna utifrån. Det nämnda inkluderar teorierna som beskrevs i metodavsnittet²⁶. Efter att varje teori har beskrivits görs en problematisering av teorierna för att nyansera uppsatsen vidare. Dessutom redogörs det för de vanligaste felena som formuleringar av alternativförklaringar brukar utgöras av. Även de brister som är väsentliga att känna till i relation till uppsatsen använda teorier presenteras här. Avslutningsvis kommer det att redogöras för, utifrån teorierna, vad som utgör grunden för en plausibel alternativförklaring. Samtliga delar kommer vara av relevans för rättsfallsanalyserna som görs i efterföljande kapitel.

I kapitel 4–7 kommer analyser göras av utvalda domar i mål om gängkriminalitet. Analyserna kommer att innefatta samtliga instansernas domar. Kapitlen är uppbyggda enligt följande tre delar: Det första avsnittet i var kapitel är en redogörelse för en mycket kortfattad bakgrund till målet samt domslutet. Nästkommande avsnitt framställer domstolens domskäl. Avslutningsvis introduceras uppbyggnaden och analyserna av relevanta alternativa förklaringar utifrån vissa utvalda bevisfaktum.

I kapitel 8 görs en kortfattad analys av HD:s domar meddelade i februari samt en sammanfattande analys om deras potentiella betydelse som prejudikat för svensk bevisrätt.

I kapitel 9 görs uppsatsens avslutande analys som avser att besvara frågeställningarna och syftet. Analysen kommer att vara uppbyggd i underrubriker utifrån uppsatsens frågeställningar. Uppsatsens slutsatser presenteras i kapitel 10.

²⁶ Se avsnitt 1.4.

2 Rättsliga utgångspunkter i brottmål

2.1 Beviskrav

I enlighet med 35 kap. 1 § RB ska rätten, efter samvetsgrann prövning, avgöra vad som anses vara bevisat i målet. Tröskeln för definitionen av vad som ska anses vara bevisat återfinns inte i lagtext. Bedömningen av hur beviskravet ska definieras har överlämnats till domstolarna och ska som känt formuleras som att något ska vara ”ställt bortom rimligt tvivel”.²⁷ Beviskravet i brottmål är således högt ställt och ska förstås som att det praktiskt taget ska vara uteslutet att den åtalade är oskyldig om denne döms för brottet. Således finns det ett visst utrymme för att ett visst tvivel kvarstår.²⁸

2.2 Oskyldighetspresumtionen

I fråga om beviskravet blir det relevant att bemöta varför beviskravet är så högt ställt. Svaret återfinns i en moralisk utgångspunkt snarare än en juridisk princip. Att en oskyldig döms bör anses vara värre än att en skyldig går fri.²⁹ Det nämnda speglas i art. 6.2 EKMR och benämns oskyldighetspresumtionen. Principen konkretiseras av begreppet *in dubio pro reo*, som ska förstås som att tvivel berörande ett händelseförlopp ska föranleda att det mest fördelaktiga alternativet (för den tilltalade) läggs till grund för den straffrättsliga bedömningen.³⁰

2.3 Omedelbarhetsprincipen

I svensk rätt gäller omedelbarhetsprincipen under huvudförhandlingar. Principen innebär att en dom endast kan bygga på det som förekommit vid förhandlingen, se här 30 kap. 2 § första stycket RB. Således får rätten inte beakta något annat material. Bedömningen om en talan är styrkt ska göras mot bakgrund av det parterna har framfört inför rätten enligt 35 kap. 6 § RB.³¹ Av det nämnda följer det att rätten inte kan basera sina domar på eventuell annan information som de har tillgång till utanför rättssalen.

2.4 Bevisvärderingsprocessen i brottmål

Bevisbördan i brottmål åvilar åklagaren. Ifall den bevisning åklagaren lagt fram inte uppnår beviskravet i brottmål, ska den åtalade frias redan på denna grund.³² För de fall åklagarens bevisning är så stark att beviskravet är uppfyllt, ska den tilltalades berättelse granskas och värderas mot åklagarens utredning. Ifall åklagarens redogjorda händelseförlopp då motbevisas, ska den tilltalade frias. Avslutningsvis ska rätten göra en övergripande och sammanvägande bedömning av samtliga bevisfaktum för att värdera ifall bedömningen kan ändras i detta slutskede. Även eventuella

²⁷ jfr bl.a. NJA 1980 s. 725.

²⁸ Dahlman (2018) s. 133.

²⁹ Nowak (2003) s. 50.

³⁰ NJA 1990 s. 370 och Nowak (2003) s. 33.

³¹ Se NJA 2015 s. 702 p. 19.

³² Jfr NJA 2010 s. 671, p. 13.

bevis som under den tidigare bevisvärderingen lades åt sidan med anledning av att de ansågs vara av mindre värde ska här tas med i bedömningen för de fall de hade ändrat utgången.³³

2.5 Rätten att tiga

Den tilltalade är inte skyldig att yttra sig. Detta följer av att åklagaren åläggs den fulla bevisbördan. Det är endast i situationer där det uppenbarligen krävs en förklaring som den tilltalades tystnad kan få betydelse. Felaktiga uppgifter kan heller inte åläggas den tilltalade till last. Högsta domstolen har uttalat att den tilltalade kan anses åläggas en förklaringsbörda och att den tilltalade kan fällas till ansvar om denne inte uppfyller den.³⁴ Europadomstolen har vidare uttalat att den tilltalades tystnad kan beaktas vid värderingen av åklagarens bevisning i fall där den tilltalade kan förväntas komma med en förklaring.³⁵

³³ NJA 2015 s. 702 p. 23.

³⁴ NJA 2013 s. 931.

³⁵ Se dom från Europadomstolen i mål John Murray mot Storbritannien.

3 Den förklaringsbaserade bevisvärderingen

3.1 Huvud- och alternativhypoteser

Vid utpekandet av en möjlig gärningsperson skapas en huvudhypotes om att denne begått den åtalade gärningen. Huvudhypotesen ska förstås som den utgången där den tilltalade som utpekad gärningsperson, är skyldig (det s.k. sanna positiva utfallet). Det lämnas således ett utrymme för att den tilltalade är oskyldigt utpekad och att ett annat händelseförlopp kan förklara bevisningen. De nämnda alternativa händelseförloppen, de falska positiva utfallen, är alternativförklaringar. Av det nämnda förhållandet är det rimligt befogat att mena på att spektrumet för de möjliga alternativa händelseförloppen är bredare eftersom de definieras motsatsvis som de utfall som inte görs gällande av åklagaren.³⁶

Om en huvudhypotes stärks av samtliga bevisteman³⁷ genom de givna bevisfaktumen³⁸ på ett sådant sätt att det är ställt bortom rimligt tvivel att huvudhypotesen är sann, ska detta naturligtvis leda till en fällande dom. Om huvudhypotesen inte stärks på ett sådant sätt, lämnar det utrymme för att alternativa förklaringar kan vara sanna. I ett sådant läge bör en friande dom meddelas.³⁹

På temat om huvud- och alternativhypoteser blir det relevant att beskriva vad som utgör en alternativhypotes eller alternativ förklaring. Det är varken den tilltalades eller dennes försvarares skyldighet att generera alternativa förklaringar. Det är alltså bedömarens i målet, rätten, som har uppgiften att generera alternativa förklaringar. De genererade alternativa förklaringar ska sedan bedömas.⁴⁰ Här kan det röra sig om olika typer av resonemang. Exempelvis kan det förhålla sig så att den tilltalade erbjuder en egen förklaring om vad som hände. Vidare kan det vara så att den tilltalade inte gör det – I ett sådant läge ska domstolen i princip överväga samtliga möjliga alternativa händelseförlopp som är beaktansvärda.⁴¹ Idealt sätt ska då en bedömare generera alternativa förklaringar som förklarar bevisfaktumen utöver åklagarens huvudhypotes. Många gånger innefattar sådana genereringar däremot att åklagarens presenterade händelseförlopp helt enkelt negeras (”något annat hände”), vilket innefattar många möjliga specifika händelseförlopp.⁴² Bristerna i sådana resonemang kommer vidare att presenteras i avsnitt 3.6. Avslutningsvis ska det även framhållas att bedömarens och dennes kunskaper naturligtvis har en inverkan på de alternativa förklaringar som uppställs. Bedömarens är i fallet en människa, varför dennes livserfarenheter utgör en subjektiv referensram som kan påverka vilka alternativa

³⁶ Dahlman (2018) s. 71.

³⁷ Begreppet avser den hypotes som läggs fram i en rättegång, se Dahlman (2018) s. 11.

³⁸ Begreppet avser den evidens, alltså de omständigheter som ligger för grund till beviset, se Dahlman (2018) s. 11.

³⁹ Jfr här Dahlman (2018) s. 71.

⁴⁰ Jfr här avsnitt 3.3–3.5.

⁴¹ Se bl.a. Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 14 och dom i mål B 2354–22 p. 15.

⁴² Sådana exempel kommer att presenteras i rättsfallsanalyserna i avsnitt 4–7.

förklaringar som genereras. Bland annat Jellema har hävdats att stereotyper och fördomar kan påverka hur alternativa förklaringar formuleras och bedöms.⁴³ Det nämnda behöver enligt min mening inte nödvändigtvis utgöra en utbredd problematik, men kan alltså vara en beaktansvärd komponent att minnas i fråga om alternativförklaringsformulering och bedömning.

I efterföljande avsnitt kommer det utvecklas vart en alternativ förklaring härrör från. Detta utifrån olika teorier om förklaringsbaserad bevisvärdering. Det nämnda kommer först och främst beskrivas utifrån teorin om 'Inference to the Best Explanation' (härefter benämnt 'IBE'). I ett andra led kommer tre förklaringsbaserade bevisteorier att introduceras: 'The Relative Plausibility Theory', 'The Story Model' och 'The Scenario Theory'. Idén om 'IBE' har lagt grunden till flera förklaringsbaserade metoder inom bevisvärderingen.⁴⁴ Här framhålls det även att de engelska termerna som blir centrala i var teori inte kommer att översättas till svenska, för att föranleda en så rättvis skildring av teorierna som möjligt.

3.2 Inference to the best explanation

Inference to the best explanation är den metod genom vilken vi accepterar en hypotes då den kan anses ge den bästa förklaringen mot bakgrund av den tillgängliga bevisningen.⁴⁵ Metoden framhåller följande följande: Om en samling data (D) kan förklaras av en hypotes (H), och ingen annan hypotes förklarar samlingen av data lika bra som denna hypotes, finns det anledning att anta att hypotesen är sann. En exemplifiering av det sagda kan se ut enligt nedan:

D är en samling data
H hade kunnat förklara förekomsten av D, om H var sann
Ingen annan hypotes förklarar D lika bra som H
→ H är (förmodligen) sann.

'IBE' kan med andra ord beskrivas som en självbekräftande metod. Det faktumet att en hypotes skulle kunna ge en adekvat förklaring till förekomsten av data är således i sig en anledning att anta att hypotesen faktiskt är sann.⁴⁶

'IBE' utförs i två steg. I det första ledet ska ett antal förklaringar genereras i fråga om ett bevisfaktums förekomst. I det andra ledet ska det väljas vilken av förklaringarna som är bäst.⁴⁷ Enligt Peter Lipton ska en förklarings kvalitet, och alltså hur plausibel den är, bedömas utifrån dess 'loveliness'. Termen ska enligt Lipton förstås som en förklarings förmåga att ge oss förståelse för bevisfaktumet, om den vore

⁴³ Jellema (2023) s. 78 ff.

⁴⁴ Samtliga förklaringsbaserade bevisteorier som presenteras i uppsatsen har sin grund i 'IBE'.

⁴⁵ Jellema (2023) s. 66.

⁴⁶ Ibid. s. 67.

⁴⁷ Lipton (2004) s. 60.

sann.⁴⁸ Observera även att Lipton hävdar följande. Vid ett initialt stadie kan det förhålla sig så att ingen förklaring verkar vara bäst. En sammanläggning av samtliga data kan göras i ett avslutande skede och därigenom tillåta att en slutsats om den bästa förklaringen dras.⁴⁹

Som tidigare framhölls är 'IBE' en självbegränsande metod. Liknande resonemang om självbegränsande syns i Liptons begrepp 'loveliness'. Jag anser att det nämnda är en tanke som föranleder flera problematiker. Inte minst måste det här ifrågasättas hur en förklaring ska anses kunna godtas, om den endast kan bekräftas av sig själv. Det måste finnas ytterligare, gärna externa, omständigheter som kan ge förståelse för varför en förklaring bör godtas. Utan sådana förutsättningar blir idén om vad som är en kvalitativ förklaring en högst godtycklig fråga. Därutöver hade det kunnat innebära att den som bedömer förklaringarna, alltså rätten, hade haft möjlighet att undgå att argumentera och resonera om varför en förklaring anses vara plausibel. Att helt enkelt hävda att det i grunden räcker att mena på att en förklaring ger oss förståelse om ett bevisfaktums förekomst av sig självt, utan att förklara varför, är således en intetsägande metod. Inte minst kan det skada förtroendet för rättsstaten då det dras till sin spets.

Tillämpningen av IBE i brottmål har diskuterats. Det är klart att det inte alltid går att utröna exakt hur ett händelseförlopp såg ut mot bakgrund av tillgängliga bevisfaktum. En bedömare av förklaringar måste alltså kunna fylla ut osäkerheter och oklarheter i berättelsen för att kunna värdera vilken förklaring som är mest plausibel. Det nämnda försvåras naturligtvis av att förklaringarna genereras i efterhand. Flertalet bevisrättare som själva utvecklade förklaringsbaserade bevisteorier har diskuterat vikten av att förhålla sig försiktig vid tillämpningen av "IBE" i brottmål. Allen och Pardo har hävdat att det är särskilt viktigt i brottmål är att en bedömare inte alltid bör acceptera den bästa förklaringen; Bedömaren måste även säkerställa att den bästa förklaringen uppfyller det högt ställda beviskravet. Även om alternativa förklaringar inte görs gällande av parterna i en utredning måste bedömaren generera och bedöma alternativa förklaringar, för att säkerställa en tilltalads eventuella skuld. Det nämnda blir även särskilt viktigt i ljuset av oskyldighetspresumtionen.⁵⁰ Även Mackor och Van Koppen har betonat vikten av att en bedömare av förklaringar gör försök att introducera sina egna förklaringar. De menar på att de förklaringar som parterna i målet introducerar har en förankring i den talan som de för, och att deras förklaringar därför är en del av deras strategi.⁵¹ Även Jellema hävdar att 'IBE' inte är absolut tillämbart i brottmål, men att det kan användas som ett verktyg tillsammans med förklaringsbaserad bevisvärdering för att bedöma alternativa förklaringar.⁵² De nämnda aspekterna är viktiga komponenter att betona i fråga om bedömningen av alternativa förklaringar i brottmål. För att säkerställa att de meddelade domsluten är

⁴⁸ Lipton (2004) s. 60.

⁴⁹ Lipton, s. 117.

⁵⁰ Allen och Pardo (2008) s. 239.

⁵¹ Mackor och van Koppen (2021) s. 226 f.

⁵² Jellema (2023) s. 67 ff.

väl grundade och respekterar de grundläggande principerna för rättegången måste alltså en viss försiktighet beträffande 'IBE' tillmätas.⁵³

Flertalet författare har i utvecklandet av sina förklaringsbaserade teorier gjort försök att definiera idén om vad som anses vara en plausibel förklaring. Teorierna har sin grund i 'IBE'. De nämnda teorierna kommer att förklaras närmare i efterföljande avsnitt.

3.3 The Relative Plausibility Theory

Teorin utvecklades av Ronald J. Allen och Michael S. Pardo. Metoden brukar beskrivas som kvalitativ, där kvaliteten av förklaringar ska utvärderas för att utröna vilken som kan anses vara bäst lämpad att närma sig sanningen.⁵⁴ Teorin understryker följande nyckelidé: Den tilltalade ska fällas till ansvar när det finns en plausibel förklaring som talar för skuld och det inte finns plausibla förklaringar som talar för dennes oskuld. Likväl ska den tilltalade frias när det finns plausibla förklaringar som talar för dennes oskuld. Här möter alltså åklagaren en av sina främsta svårigheter i rättegångsprocessen; Det högt ställda beviskravet.⁵⁵

Vart kommer då dessa förklaringar som ska värderas ifrån? Enligt Allen och Pardo ska förklaringar genereras i ett första steg, och sedan ska den bästa förklaringen väljas.⁵⁶ Bedömaren är här inte bunden av de förklaringarna som respektive part gör, utan kan introducera sina egna.⁵⁷ Den person som formulerar en hypotes gör det med sin subjektiva kunskap om omvärlden. Olika personer tillmäter således olika omständigheter olika betydelse, enligt Allen och Pardo.⁵⁸

De kriterier som bedömaren bör ha i åtanke vid sin bedömning är främst, enligt Allen och Pardo, följande: 'consilience' och 'coherence' (engelska termer). Termerna ska alltså utgöra hjälpmedel i bedömningen av vad som anses vara en plausibel förklaring. Förutsatt att alla andra aspekter är lika, är en förklaring bättre om den är konsekvent, enklare och ger en förklaring till fler bevisfaktum; Detta i enlighet med kriteriet 'consilience'. Ett argument för varför en enklare förklaring ska anses vara bättre är att en mer komplex förklaring innehar fler komponenter och premisser som gör att det lämnas mer utrymme för felbedömningar. En förklaring ska därutöver anses uppfylla kriteriet 'coherence' till den del den bättre överensstämmer med bakgrundskunskap. Författarna föreslår att en förklaring som är mindre ad hoc också bör vara bättre.⁵⁹ Det har ifrågasatts huruvida begreppen 'consilience' och 'coherence' faktiskt ger någon vägledning i vad som är en plausibel förklaring. Allen and Pardo har själva konstaterat att svaret på huruvida begreppet plausibel kan utvecklas och

⁵³ Jfr avsnitt 2.

⁵⁴ Jellema (2023) s. 73 f.

⁵⁵ Allen & Pardo (2008) s. 238 f.

⁵⁶ Allen och Pardo (2007) s. 315 f.

⁵⁷ Allen och Pardo (2008) s. 234.

⁵⁸ Ibid. s. 267.

⁵⁹ Ibid. s. 230 f.

definieras vidare, är ”kanske”. De hävdar vidare att variabler såsom sunt förnuft också påverkar idén om vad som är en plausibel förklaring.⁶⁰

Mot bakgrund av Allen och Pardos försök att konkretisera begreppet plausibel dess definition någorlunda otydlig. Det nämnda behöver inte nödvändigtvis innebära att teorin per definition är oduglig. Vad som istället är tydligt är att Allen and Pardo gör försök att definiera ett ord som de egentligen inte vill definiera. Hade ordet plausibel innehaft en förankrad betydelse hade deras teori kunnat få lägre slagkraft när den faktiskt ska praktiseras. En fällande dom ska enligt Allen och Pardo meddelas när det inte finns plausibla alternativa förklaringar som talar för en tilltalads oskuld och när de plausibla förklaringarna pekar åt den tilltalades skuld.⁶¹ Jellema har här lyft ett problem som hade kunnat uppstå mot bakgrund av premissen. Situationer där en alternativ förklaring som knappt kan tänkas vara sann ställs emot en åklagares huvudförklaring som förmodligen är sann kan bli problematiska, enligt Jellema. I ett sådant läge hade en friande dom behövt meddelas, eftersom den alternativa förklaringen är plausibel, om än dock marginellt.⁶² Min misstanke är att Allen och Pardo själva måste ha uppfattat att denna grundidé som deras teori bygger på måste innebära just det som Jellema hävdar. Om Allen och Pardo hade definierat begreppet plausibel hade de säkerligen behövt kritisera deras egen teori; Vad hade det egentligen varit som skiljt den ena plausibla förklaringen från den andra i en sådan situation? Finns det då olika grader av ordet plausibel? Och ska då en förklaring som faktiskt anses vara mindre plausibel ändå föranleda det slutgiltiga domslutet endast eftersom den talar för den tilltalades oskuld? Hur ska då fällande domar någonsin kunna meddelas? Frågorna är många.

Det är inte omöjligt att teorin ändå får en viss slagkraft i bevisvärderingen. Även om begreppen som Allen och Pardo introducerar (’consilience’ och ’coherence’) är vaga, finns det vissa aspekter av dem som kan vara av intresse. En förklaring som är konsekvent och enklare, samtidigt som den förklarar fler bevisfaktum, måste mot bakgrund av generella kunskaper om omvärlden inneha någon form av vägledning. Begreppen kanske hade kunnat översättas till svenska som koherens och sammanhängande, där förklaringar som kan förankras i bakgrundskunskap samtidigt som de genomgående förklarar förekomsten av bevisfaktum, är plausibla. Vidare är det tydligt att förklaringens kvalitet i någon mån också beror på den bakgrundsinformation som bedömarens innehar. Jag vill därav hävda att de är de nämnda aspekterna som får mest relevans i fråga om vad som utgör en plausibel förklaring enligt Allen och Pardos teori, även om det är långt ifrån en konkret definition av ordet.

3.4 The Story Model

Modellen utvecklades av Nancy Pennington och Reid Hastie. Efter att de hade utfört experiment med jurymedlemmar i det amerikanska rättssystemet såg de att jurymedlemmarna konstruerade historier och berättelser för att förklara ett händelseförlopp.⁶³

⁶⁰ Allen & Pardo (2010) s. 12.

⁶¹ Allen & Pardo (2008) s. 238 f.

⁶² Jellema (2023) s. 82 f.

⁶³ Pennington och Hastie (1993) s. 197.

Teorin är därav främst av psykologisk och kognitiv natur. Den avser att beskriva hur bedömare använder strategier för att behandla information som framförs under en huvudförhandling. Enligt Pennington och Hastie är det främst aktivt historieberättande som de flesta utnyttjar när de skapar sina berättelser. Historierna konstrueras alltså baserat på den information som finns att tillgå allt eftersom.⁶⁴ Därutöver menar Pennington och Hastie att de berättelser som konstrueras kombinerar de bevisfaktum som redogörs för i målet med utfyllnader som bedömaren själv introducerar. De oklarheter som kvarstår i en berättelse fylls alltså ut i efterhand.⁶⁵ Pennington och Hastie hävdar därför att berättelser konstrueras mot bakgrund av flera typer av information. Det är främst tre olika aspekter som är prominenta i dessa berättelser, nämligen följande⁶⁶:

- I. Specifik information om det aktuella målet, som presenteras under huvudförhandlingen. Detta kan röra sig om ett vittnesmål m.m.
- II. Kunskap om liknande händelser, exempelvis information som förmedlas i media om liknande brott.
- III. Generella förväntningar på och insikter om hur en berättelse normalt utspelar sig, exempelvis att mänskliga handlingar motiveras av viljan att nå ett visst mål. Således kan en sådan mänsklig handling (t.ex. mord) antas vara motiverad av ett visst mål (t.ex. att ärva en stor summa pengar).

För de fall där det är fler berättelser som konstrueras mot bakgrund av parametrarna, ska en berättelse väljas genom att jämföra dem. För att kunna bestämma huruvida en berättelse är sann eller inte, ska sedan tre bedömningskriterier stå i fokus, enligt Pennington och Hastie. De nämnda kriterierna är 'coverage', 'coherence' och 'uniqueness' (engelska termer).⁶⁷ Enligt författarna har kriterierna följande innebörd:

- I. 'Coverage': Berättelsens förmåga att förklara förekomsten av bevisfaktum i målet, alltså att berättelsen "täcker" bevisen.
- II. 'Uniqueness': En berättelse kan endast anses vara unik om den är den enda som förklarar förekomsten av bevisen. Om fler berättelser gör det kan samtliga uppfattas som acceptabla, men förtroendet för vardera minskar, eftersom fler erbjuder förklaringar.
- III. 'Coherence': Berättelsens förmåga att vara konsekvent i fråga om de förekomna bevisfaktum, och att den inte innehåller motsägelser i fråga om dem. Kriteriet innefattar bl.a. även kriteriet 'plausibility', som definieras som att berättelsen passar in i bedömaren

⁶⁴ Mackor och Van Koppen (2021) s. 215.

⁶⁵ Pennington och Hastie (1993) s. 197.

⁶⁶ Pennington och Hastie (1993) s. 194.

⁶⁷ Pennington och Hastie (1993) s. 198 f.

bakgrundsinformation och generella idéer om omvärlden. Berättelsen ska heller inte sakna en komponent som vi kan förvänta oss att den att bör inneha.

Ovan nämnda bedömningskriterier ska alltså kunna utgöra bedömningen i fråga om en berättelse, eller förklarings, kvalitet.⁶⁸ Författarna menar avslutningsvis att samtliga kriterier kan uppfyllas till antingen en högre eller lägre grad; Det är helheten som räknas för att bedöma berättelsens kvalitet i stort. Det nämnda framhålls särskilt i fråga om kriteriet 'coherence'.⁶⁹

Modellen innehar en intressant och viktig komponent, nämligen den om att en bedömare fyller ut en berättelse med olika typer av kunskap. Det är befogat att mena på Det är klarligen så att en berättelse som ska återskapas vid en huvudförhandling näst intill aldrig kommer att kunna utgöra en exakt skildring om vad som hände. Bedömaren måste då tillgå de olika typer av kunskaper denne innehar för att kunna nå en slutsats. Vad som här kan ifrågasättas i frågan om teorin är dess förmåga att förhålla sig självkritisk. Det framgår inte vilken av kriterierna som bör tillmätas särskild betydelse. Det framgår heller inte några särskilda ifrågasättanden om den problematik som kan uppstå om en bedömare ska utnyttja kunskap som denne erhållit via bl.a. media, vid bedömningen av förklaringar. Vidare går det heller inte att förutsätta att bedömaren har samma referensram om världen som den person som står åtalad för brott. Det kan alltså problematiseras huruvida bedömaren projicering av dennes subjektiva referensram kan utgöra en bedömning som inte går att översättas till den tilltalades handlingssätt m.m. Det nämnda behöver inte nödvändigtvis utgöra en genomgående svaghet i teorin, men det kan ifrågasättas varför Pennington och Hastie inte gjort några vidare överväganden eller problematiseringar om deras modell.

De kriterier som Pennington och Hastie uppställt som en bedömare ska utnyttja för att bedöma kvaliteten av en förklaring föranleder också vissa frågor. Kriterierna 'coverage' och 'uniqueness' är relativt tydliga. De bör kunna översättas till och förstås som ett täcknings- och unikhetskrav. Kriteriet 'coherence', och då även 'plausibility', har emellertid relativt oklara innebörder. Pennington och Hastie hävdar att kriterierna ska utgöra ett test för att se om den genererade förklaringen är kvalitativ. Att då använda begreppet 'plausibility' som en sådan bedömningsfaktor, med innebörden att berättelsen ska passa in i bedömaren bakgrundskunskap och kunskaper om världen, utgör en form av cirkelargument. Begreppet 'plausibility', som i sig baseras på bedömaren bakgrundskunskaper, ska alltså bedöma kvaliteten av en förklaring som från början genererades av bl.a. bedömaren bakgrundskunskaper. Det är uppenbart att en förklaring då näst intill alltid kan antas vara plausibel. Givetvis är inte 'plausibility' det enda som får betydelse i fråga om begreppet 'coherence'. Att ens ha det som en del av begreppet skapar däremot en problematisk bedömningsmodell där en bedömare inte tvingas vara självkritisk i den delen. Avslutningsvis kan det därför konstateras att begreppet 'coherence' har en mycket oklar och näst intill

⁶⁸ Pennington och Hastie (1993) s. 198 f.

⁶⁹ Mackor och Van Koppen (2021) s. 216 f.

onödig innebörd, till den del som det avser begreppet 'plausibility'. Därutöver får ordet 'plausibility' en skev innebörd som kan göra att definitionen av en plausibel alternativförklaring blir självbegränsande utifrån den genererade förklaringen.

3.5 The Scenario Theory

Teorin utvecklades av Peter J. Van Koppen tillsammans med Anne R. Mackor och har sin grund bl.a. i 'Anchored Narratives Theory'⁷⁰. Vidare har även 'The Scenario Theory' sin grund i 'The Story Model'⁷¹, eftersom den också bygger på idén om skapandet av berättelser (s.k. scenarier). Enligt Van Koppen och Mackor är inte scenarier absoluta eller fixerade: De ändras beroende på den kunskap som olika personer har. Ett konstaterande om förekomsten av en händelse fylls alltså ut och väcker olika frågor beroende på vem bedömare är, och vem berättelsen avser. Enligt teorin består ett scenario av mindre komponenter, s.k. subscenarier. Bakgrundskunskap blir relevant på varje nivå för att förstå varför ett större scenario konstrueras. Begreppet 'anchoring' (engelsk term) blir här relevant i teorin, enligt Van Koppen. Begreppet avser hur scenarier förankras i den bakgrundskunskap som bedömare innehar. Enligt Van Koppen är det även denna bakgrundskunskap som grundar acceptansen av och förståelsen för bevisfaktum.⁷² Van Koppen betonar även vikten av att åklagarens huvudhypotes vägs mot minst en annan alternativ förklaring för att kunna bedöma vilken som ger den bästa förklaringen. Därigenom kan även bedömare leta efter diskriminerande faktum, som är ett bevisfaktum som kan förklaras av endast en förklaring.⁷³ Avsaknaden av diskriminerande faktum behöver däremot inte innebära att det är omöjligt att välja en förklaring. Detta eftersom även sunt förnuft och generella kunskaper blir relevanta för bedömningen. Det nämnda kan aktualiseras i fall där en tilltalad ger en förklaring som stödjer förekomsten av ett bevisfaktum, men förklaringen får anses vara konstruerad i efterhand.⁷⁴

Teorin bygger ytterligare på idén av att falsifiera bevis, alltså att testa de scenarier som genereras genom att i varje led ifrågasätta om det hade kunnat förhålla sig på något annat sätt. En bedömares uppgift är således att aktivt leta efter bevisfaktum som diskriminerar ett scenario från ett annat eller som falsifierar den egna genererade förklaringen. Det ska också ifrågasättas om en berättelse skapades när alla bevisfaktum redan fanns tillgängliga eller inte. Här kan rätten att tåga nämnas, där många tilltalade väljer att inte förklara förekomsten av vissa bevisfaktum innan hela utredningen är klar. En förklaring som konstruerats efter tillgången till samtliga

⁷⁰'Anchored Narratives Theory' utvecklades av Willem A. Wagenaar med flera. Teorin beskriver och diskuterar fel som människan gör vid bedömningen av bevis. Enligt teorin utgår bedömare från huvudhypotesen som presenteras av åklagaren, för att se om den är plausibel och om den kan förankras i de tillgängliga bevisen genom generella bedömningar om sunt förnuft. Se Jellema (2023) s. 71 samt Mackor, Jellema, och Van Koppen (2020) s. 13.

⁷¹ Se avsnitt 3.4.

⁷² Mackor och Van Koppen (2021) s. 218.

⁷³ Sådana diskriminerande faktum utgör alltså en skillnad mellan förklaringarna, och diskriminerar (skiljer) dem från varandra. Se bl.a. Lagnado (2021) s. 165.

⁷⁴ Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 17.

bevisfaktum brukar därför kunna förklara dem bättre, och ska alltså bedömas med viss försiktighet.⁷⁵

Även 'The Scenario Theory' föreslår att samma kriterier som lyfts i 'The Story Model' ska utgöra kriterier även här, med vissa mindre skillnader.⁷⁶ Här hänvisas det till avsnitt 3.4. Samma diskussion som fördes i det nämnda avsnittet kan alltså även aktualiseras här, särskilt i fråga om begreppet 'plausibility' som alltså bör uppfattas som liknande i de båda teorierna.

Begreppet 'anchoring' är en intressant komponent som är särskilt central i den berörda teorin. Ordet innefattar tankegången genom vilken bedömaren förankrar sin bakgrundskunskap i komponeringen av berättelser och förklaringar. Det nämnda innebär alltså att olika människor men olika subjektiva uppfattningar och erfarenheter tillmäter olika bevisfaktum olika betydelse. Det är klartriktigt att det nämnda måste vara en del av bedömarens sätt att resonera; Det finns ingen mall för hur varje enskild bedömning ska eller bör se ut inom bevisvärderingen. Vad som särskilt bör framhållas i förhållande till uppsatsens syfte är här den fara som en sådan arbetsgång hade kunnat innebära. Den gängkriminella världen är laglös; Hur den fungerar är ingen erkänd eller igenkänd vetenskap. Att en bedömare då ska applicera den egna tankegången på sådana händelseförlopp kan alltså innebära en diskrepans, där något som framstår som rimligt i "vanliga ordalag" framstår som orimligt där, och vice versa. Begreppet skulle alltså kunna innefatta vissa svagheter, bl.a. beroende på brottstyp.

Avslutningsvis lyfter även 'The Story Model' idén om falsifieringen av bevisning. Jag anser att falsifieringen av förklaringar är en mycket viktig komponent, särskilt för att undvika felkällor där en bedömare letar efter bevisfaktum för att bekräfta den egna förklaringen.⁷⁷ Falsifiering av bedömaren genererade förklaringar kan även agera motpol till det ovan nämnda diskussionen i fråga om 'anchoring'. En bedömare som använder sig av 'anchoring', och sedan även falsifierar sina förklaringar genom att söka efter bevisfaktum som talar emot dennes förklaring, kommer i någon mån att problematisera sina bedömningar i varje led. Vad som här kan betonas är däremot att det nämnda är lättare sagt än gjort. En bedömare som falsifierar sina förklaringar har fortsatt samma bakgrundskunskap och referensram genom vilken denne nu utformar falsifieringarna. Frågan är alltså vilken betydelse falsifieringen kan ha, om den ändå görs av samma bedömare mot bakgrund av samma kunskaper. Även detta skulle alltså kunna utgöra en svaghet inom teorin.

⁷⁵ Mackor och Van Koppen (2021) s. 222–224.

⁷⁶ Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 445. Jfr även avsnitt 3.4.

⁷⁷ Jfr exempelvis felkällan konfirmeringsbias. Felkällan beskriver en tendens för bedömaren att vara mer uppmärksam på information som närmast bekräftar ens utgångspunkt och förbiser information som motsäger den. Se Dahlman (2018) s. 46.

3.6 Brister i förhållande till alternativförklaringar

Följande avsnitt avser att förklara de fel och brister som är vanligt förekommande i förhållande alternativa förklaringar, och särskilt hur de bör bedömas och uppfattas.

En vanlig bild som framställs av alternativa förklaringar är att de är ömsesidigt exklusiva och uttömmande. En sådan tankegång innebär att om ena förklaringen är sann, är den andra falsk. Ett exempel är att mord och självmord är exklusiva och uttömmande alternativa förklaringar i förhållande till varandra: Endast en kan ha lett till en följd. Det nämnda är däremot inte en absolut sanning i fråga om alternativa förklaringar. Det kan förhålla sig så att två förklaringar kan vara sanna samtidigt. Ett exempel på det är förekomsten av en drog i någons blod: Att drog X är närvarande och påvisar ett positivt test betyder inte att drog Y nödvändigtvis är frånvarande. Förhållandet mellan sådana bevisfaktum kan föranleda att sannolikheten av att båda alternativförklaringarna minskar, men inte att de är uteslutna.⁷⁸ Det är således felaktigt att anta att alla förklaringar är exklusiva och uttömmande gentemot deras alternativa förklaringar. En sådan felkälla kan alltså leda till att beviskraften⁷⁹ av olika bevisfaktum underskattas. Ett bevisfaktum som stödjer flera alternativa förklaringar ska alltså inte förbises, utan ska fortfarande kunna stödja båda hypoteserna samtidigt. Ett vanligt exempel på sådana bevisfaktum som förbises är bland annat tändsatspartiklar. Förekomsten av dem anses ofta vara intetsägande. I stället bör de anses ha en beviskraft som faktiskt kan tala för flera förklaringar samtidigt. Vidare kan även sättet som förklaringarna formuleras ha en inverkan på bevisfaktumets betydelse. Trots att två förklaringar genereras mot bakgrund av ett bevisfaktum, kan frågan om hur de har formulerats leda till skillnader i bedömningen. Det kan exempelvis föreligga ett diskriminerande bevisfaktum i förhållande till två förklaringar som har formulerats på ett visst sätt. En annorlunda formulering hade emellertid kunnat innebära att det diskriminerande bevisfaktumet inte längre blir aktuellt.⁸⁰ Avslutningsvis kan felkällan alltså härledas till att bedömaren anser att summan av förklaringarna alltid är 0, och förbiser att ett bevisfaktum kan höja sannolikheten av två alternativa förklaringar samtidigt.⁸¹

En andra vanlig felkälla som kan härledas till alternativa förklaringar är den om utforskade alternativ.⁸² Det förekommer att rätten vid bedömning av alternativa förklaringar värderar exempelvis två alternativa förklaringar mot varandra och därigenom förbiser andra möjliga händelseförlopp som inte genereras av någon part i målet. Inom bevisvärderingen bör det räcka att misstanken av att det finns en plausibel

⁷⁸ Lagnado, s. 157 ff.

⁷⁹ Begreppet beviskraft kan användas i olika bemärkelser. I uppsatsen används begreppet som det beskrivits av främst Christian Dahlman; Observera här att uppsatsen däremot inte kommer utnyttja Bayesiansk bevisvärdering för att uppnå sitt syfte. Ordet definieras av Dahlman som bevisets förmåga att ge stöd åt bevistemat, se här Dahlman (2018) s. 66 ff. Allen och Pardo använder begreppet 'Probative value' för att beskriva samma sak, se här Allen och Pardo (2008) s. 242.

⁸⁰ Lagnado (2021) s. 161 f.

⁸¹ Dahlman (2023) s. 11.

⁸² Se bl.a. Dahlman (2023) s. 12. Dahlman benämner felkällan "False Elimination".

alternativförklaring leda till att rimliga tvivel föreligger, enligt Jellema.⁸³ En förutsättning för att den bästa förklaringen ska kunna väljas är att det kan antas att de alternativa förklaringarna som värderas och jämförs är uttömmande. Om denna premis inte föreligger innebär det att bevisvärderingen jämför olika scenarier och endast kommit fram till en jämförande slutsats (som inte kan anses vara sanningsenlig). För att kunna säkerställa att den bästa förklaringen har valts måste förklaringarna således gå utöver det som presenteras i rätten.⁸⁴ Det är således en brist när rätten värderar alternativförklaringar utan att se till möjligheten av andra förklaringar.⁸⁵

Den tredje felkällan som är förekommande i fråga om alternativa förklaringar är att de ofta formuleras som en generell negering av åklagarens bevisstema. Det nämnda föranleder inte nödvändigtvis problem vid första anblick, eftersom negationen av hypotesen utgör ett kluster av förklaringar och därigenom förenklar bevisvärderingen. Här framhålls det däremot, bland annat av Lagnado, att det är svårare att dra slutsatser utifrån en sådan uppställning av alternativa förklaringar. Varje sub-förklaring som innefattas av negeringen hade behövt specificeras för att kunna göra en uttömmande bevisvärdering.⁸⁶ Lagnado hävdar därav att utformandet av två hypoteser genom negering, alltså H och \sim H, är problematisk. Detta eftersom vidden av de möjliga alternativen som kan definieras av \sim H kan vara mycket bred, och att utvärdera plausibiliteten av en sådan förklaring är därav en mycket svår, eller åtminstone omfattande, uppgift.⁸⁷ Det nämnda kan i sin tur innebära att 'The Disjunction Problem' aktualiseras. Problemet innebär att det inte går att mena på att en ensam förklaring är mest sannolik när den jämförs mot den sammanlagda sannolikheten av flera andra förklaringar. Sannolikheten av en förklaring kommer alltså understiga den sammanlagda sannolikheten av flera förklaringar.⁸⁸

En sista felkälla och den starkaste kritik som 'IBE' ofta bemöter är problemet 'the bad lot'. Det nämnda avser en situation där samtliga förklaringar som genererats är av dålig kvalitet. Utifrån 'IBE', alltså att den bästa tillgängliga förklaringen ska väljas, hade detta inneburit att den valda förklaringen hade varit den bästa av de sämsta, och inte den objektivt bästa förklaringen. Särskilt i brottmål är det viktigt att bedömare ser till kvaliteten av de presenterade förklaringarna. Om det inte görs kan det innebära att ett domslut baseras på en dålig förklaring som förmodligen är osann.⁸⁹ För det fall som den bästa förklaringen väljs ur det dåliga partiet, kallas felkällan 'the best of the bad lot'. Det nämnda innebär att en förklaring anses vara den bästa utan att värdera huruvida de genererade förklaringarna i sig är kvalitativa.⁹⁰

⁸³ Jellema (2023) s. 234.

⁸⁴ Ibid. s. 244.

⁸⁵ Dahlman (2023) s. 12.

⁸⁶ Lagnado (2021) s. 165.

⁸⁷ Ibid. s. 158. Observera att informationen framkommer i fotnot 2 på sidan.

⁸⁸ McCain och Poston (2019) s. 2.

⁸⁹ Jellema (2023) s. 230.

⁹⁰ Shaffer (2021) s. 268 f.

4 Mordförsöket på skolgården

4.1 Bakgrund och domslut

Målet berörde sex tilltalade, YK, SK, HA, SA, VI och CA, som åtalades för försök till mord vid Uppsala tingsrätt.⁹¹ Målsäganden FA hade blivit avkrävd på en skuld varpå det uppstod tumult och FA blev skjuten med tre skott i ben och höft på nära håll. Det framhölls i domen att flera av de tilltalade är kriminellt belastade.⁹² Åtalet för mord ogillades.⁹³

4.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten presenterade alternativa förklaringar i förhållande till två huvudsakliga bevisfaktum: tändsatspartiklar och blodbesudlingar.⁹⁴

Blodstänk från målsäganden FA återfanns på en tilltalads, CA:s, jacka. CA:s DNA samt tändsatspartiklar återfanns även på ett par beslagtagna handskar.⁹⁵ CA invände att blodstänket avsattes på hans jacka då han försökte avvärja bråket som uppstod mellan de inblandade.⁹⁶ Ett expertvittne, SB, gjorde även ett utlåtande i denna del om att blodstänkets form på jackfickan kunde tala för att någon som haft blod på sig hade gjort en rörelse som avsatte blod där. Han menade även att det kunde förhålla sig så att någon nyst eller spottat ut blodet, eller att det kom från ett knytnävsslag. Blodstänket kunde inte ha kommit från att någon skjutits i benet enligt SB, i enlighet med FA:s skada.⁹⁷ I denna del presenterades alltså alternativa förklaring om varför blodstänket återfanns på den tilltalades jacka mot bakgrund av CA:s berättelse.

I fråga om tändsatspartiklarna presenterades en alternativ förklaring om att de avsattes vid en annan tidpunkt som var orelaterad till den åtalade gärningen. Även i denna del gav SB ett utlåtande om tändsatspartiklar. Det konstaterades i utlåtandet att cirka 300–500 tändsatspartiklar frigörs och kan spridas till den hand som avfyrar ett vapen. Tändsatspartiklarna är lätta i vikt, ligger kvar i luften länge och sprids enkelt. De kan även finnas kvar efter att klädesplagg tvättats. I det nämnda fallet återfanns 37 tändsatspartiklar på de tilltalade, varav 14 stämde överens med de tändsatspartiklar som fanns i de patronhylsor som var på brottsplatsen; Det var en minoritet. Det nämnda menade SB talade för att tändsatspartiklarna hade avsatts vid ett annat tillfälle. Det går heller inte att säkerställa tändsatspartiklar till ett visst tillfälle eller vapen, enligt SB. Således kunde inte en objektiv bedömning visa när tändsatspartiklar avsattes.⁹⁸

⁹¹ Se Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, bilaga 1 s. 1–2.

⁹² Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 27.

⁹³ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–1, s. 29.

⁹⁴ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 26–27.

⁹⁵ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

⁹⁶ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 19.

⁹⁷ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 26–27.

⁹⁸ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 27.

Tingsrätten menade att det inte kunde uteslutas att CA fick blodstänket på sin jacka när han försökte avstyra bråket. Mot bakgrund av SB:s vittnesmål kunde det heller inte fastställas när, var eller hur tändsatspartiklarna hade avsatts, varför det inte kunde säkerställas att handskarna ens var i närheten av ett skjutvapen.⁹⁹ Således gick tingsrätten på de alternativa förklaringarnas linje beträffande de två bevisfaktumen rörande CA.

Blod från målsäganden FA påträffades på ytterligare en tilltalads, YK:s, jacka. YK vidgick att han befann sig på platsen men uppgav att han gick emellan bråket för att avstyra det.¹⁰⁰ I denna del framgår det inte av domskälen vilka överväganden tingsrätten gjorde i fråga om det nämnda bevisfaktumet.

DNA från en tilltalad, SA, återfanns på kolven av en upphittad revolver. SA uppgav att han bestämde sig för att prata med målsäganden under det kaotiska händelseförloppet. SA la då märket till en okänd person som verkade skräckslagen och hörde sedan tre skott. Den okände personen kom sedan fram till honom och gav honom revolvern, varpå SA i panik tog av sig sina handskar och höll vapnet i sitt tröjveck för att inte avsätta fingeravtryck. Han slängde sedan vapnet i ett dike och sprang hem.¹⁰¹ I denna del menade tingsrätten att SA:s förklaring inte kunde lämnas utan avseende även om den inte var särskilt trovärdig.¹⁰²

Tingsrätten konstaterade avslutningsvis att det rörde sig om ett rörigt händelseförlopp som utspelade sig i mörker där flera personer var inblandade. Det ansågs inte vara klarlagt hur många som deltog eller om de tilltalade ens var inblandade. Med hänvisning till att HD tidigare har uttalat att passiv närvaro på en brottsplats inte kan föranleda medverkansansvar, fastslog tingsrätten att det inte gick att klarlägga vem som var gärningspersonen i fråga. Det nämnda menade tingsrätten gällde även om personen ingått i samma grupp som gärningspersonerna. De tilltalades vägran att yttra sig samt bristfällande bevisning var ytterligare omständigheter som gjorde att bevisningen inte kunde anses nå upp till beviskravet i brottmål. Gärningspersonen hade kunnat vara en person som inte ens var tilltalad i målet, enligt tingsrätten. Åtalet ogillades därför.¹⁰³

4.3 Analys av de alternativa förklaringarna

4.3.1 Tändsatspartiklarna på CA:s handskar

I fråga om de tändsatspartiklar som återfanns på CA ställdes två förklaringar mot varandra:

1. Tändsatspartiklarna avsattes vid gärningstillfället

⁹⁹ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

¹⁰⁰ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

¹⁰¹ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 18.

¹⁰² Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

¹⁰³ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28–29.

2. Tändsatspartiklarna avsattes vid ett annat tillfälle

I fråga om den referensram som här ställs upp beträffande specifikt CA får det lyftas att han har en kriminell bakgrund. Att tändsatspartiklar återfinns på hans kläder förefaller därför vara relativt alldagligt. Med anledning av CA:s kriminella tillhörighet kan bevisfaktumet alltså anses förklaras av båda förklaringarna. Även SB:s vittnesmål talar för det. Det finns således inget diskriminerande bevisfaktum. Här bör det dock framhållas att tingsrättens utformade alternativa förklaring om att tändsatspartiklarna avsattes vid ett annat tillfälle utgör en negering av åklagarens påstående. Det nämnda innebär att sättet som förklaringarna har formulerats på ytterligare försvårar åklagarens förklaring att överträffa den sammanlagda sannolikheten av samtliga ”andra” tillfällen som kan omfattas av den alternativa förklaringen.

Här kan det även lyftas att det finns en möjlighet att tingsrätten har underskattat bevisvärdet av tändsatspartiklarna. Det är möjligt att tingsrätten i sin bedömning av bevisfaktumet har uppfattat alternativförklaringarna som ömsesidigt exklusiva och uttömmande. Det nämnda hade inneburit att tingsrätten därmed inte har iakttagit att bevisfaktumet (tändsatspartiklarna) kan tala för sanningsenligheten av båda alternativförklaringarna samtidigt. SB:s vittnesutlåtande som framhåller att det inte kan säkerställas var, när och hur tändsatspartiklar avsätts behöver därför inte tala emot den förklaring som åklagaren gjorde gällande. En sådan uppfattning hade inneburit att förklaringarna hade varit ömsesidigt exklusiva och uttömmande, vilket de inte är. Särskilt eftersom CA är kriminell blir det nämnda viktigt att betona. Att mena på att liknande bevisfaktum är ömsesidigt exklusiva och uttömmande, särskilt i fall beträffande gängkriminalitet, hade det inneburit att sådana bevisfaktum aldrig hade kunnat tillmätas någon betydelse. Fyndet av tändsatspartiklarna bör därför kunna understödja båda alternativförklaringarna samtidigt och ska alltså inte nödvändigtvis motivera en friande dom sett till sig självt.

4.3.2 Blodstänket på CA:s och YK:s jackor

Blodstänk från målsäganden FA återfanns på CA:s och YK:s jacka.¹⁰⁴ Följande alternativförklaringar kan utläsas ur tingsrättens resonemang:

1. Blodstänket avsattes på CA:s jacka då han deltog i våldet mot FA.
2. Blodstänket avsattes på CA:s jacka då han försökte avstyra bråket.

Tingsrätten gjorde i denna del bedömningen att det var möjligt att det förhöll sig så som CA uppgav som alternativ förklaring: Att blodet avsattes när han försökte avvärja bråket. Det är rimligt att det endast är vid tidpunkten för brottet som målsägandens blod kunde ha avsatts på den tilltalades jacka. Detta eftersom CA uppgav att han aldrig hade träffat FA förut.¹⁰⁵ I och för sig kan båda förklaringarna anses vara möjliga sanningar. Vad som däremot kan ifrågasättas om den

¹⁰⁴ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

¹⁰⁵ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 19.

bakgrundskunskap som bedömaren besitter skulle kunna ge tydlighet i bedömningen. I enlighet med samtliga förklaringsbaserade teorier är bakgrundskunskaper något som kan utnyttjas vid bedömningen av förklaringar. Här hade det kunnat vara på sin plats för rätten att hävda att det i någon mån får anses vara rimligare att en person som nu är åtalad i ett mål faktiskt var en del av det våld som utövades mot målsäganden. Detta särskilt eftersom CA själv konstaterade att han aldrig hade träffat FA innan. Även 'anchoring' enligt 'The Scenario Theory' hade här kunnat skina klarhet i frågan. Rätten hade i ett andra led kunnat falsifiera förklaringen, i enlighet med 'The Scenario Theory', för att ifrågasätta huruvida det är befogat att mena på att CA nog deltog i våldet mot FA, då han aldrig hade träffat honom innan och befann sig på platsen med personer som han kände.

Det bör därutöver lyftas att SB:s vittnesutlåtande fick stor betydelse i bevisvärderingen av förklaringarna. I enlighet med vad SB uppgav talade blodstänket på jackfickans form för att det inte avsattes till följd av ett skott i benet, då bakåtsprut ej sker vid en sådan placering av ett skott.¹⁰⁶ Frågan är vilken betydelse SB:s utlåtande har för värderingen av förklaringarna. SB:s utlåtande konstaterar alltså att ett sådant blodstänk som syns på CA inte är förenligt med skjutvåld mot benet. CA har inte vidgått att han avfyrat ett vapen och heller inte vem som har gjort det. Både CA och det som framgår av SB:s utlåtande vitsordar således att blodet inte avsattes till följd av ett skjutvåld. Frågan är därför om blodet avsattes mot bakgrund av att CA, som han berättade, velat avstyra bråket eller om han var en katalysator i våldet mot FA. När förklaringen formuleras på det nämnda sättet får alltså SB:s vittnesutlåtande ingen särskild betydelse för frågan, då det inte gjordes gällande av åklagaren att CA var skytten.¹⁰⁷

Avslutningsvis hade alltså tingsrätten kunnat fortsätta sin bevisvärdering istället för att mena på att det inte går att dra några slutsatser om vilken förklaring som var bäst. Rätten har alltså varit mycket försiktig i sin värdering av förklaringarna och inte använt eller resonerat om bakgrundskunskaper de innehar för att kunna dra en slutsats om den bästa förklaringen i enlighet med olika förklaringsbaserade teorier.

4.3.3 DNA från SA på revolverns kolv

SA presenterade en alternativ förklaring till varför hans DNA fanns på den upphittade revolverns kolv. Följande alternativa förklaringar förelåg således:

1. SA:s DNA fanns på revolverns kolv då han använde¹⁰⁸ den i våldet mot FA
2. SA:s DNA fanns på revolverns kolv eftersom en okänd man gav den till honom

¹⁰⁶ Jfr Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 26–27.

¹⁰⁷ Se Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, bilaga 1 s. 1–2.

¹⁰⁸ Här ska det observeras att gärningsbeskrivningen inte uttryckligen gjorde gällande att SA avfyrade skottet mot FA. Se stämningsansökan, dom bilaga 1, s. 2.

Tingsrätten framhöll att SA:s uppgivna förklaring inte var särskilt trovärdig men att den inte kunde lämnas utan avseende.¹⁰⁹ Här har tingsrätten aktualiserat en av de svagheter som återfinns främst i 'The Relative Plausibility Theory'. En alternativförklaring som är mycket långsökt, men som rätten ändå menade på var någorlunda plausibel, föranledde att åklagarens förklaring inte ansågs vara den bästa. Återigen blir det relevant att mot bakgrund av samtliga förklaringsbaserade bevisteorier ifrågasätta om förklaringen är en uppenbar efterhandskonstruktion. En bedömare bör med enkelhet kunna hävda att det mot bakgrund av bakgrundskunskaper och generella kunskaper om omvärlden är mycket långsökt att en okänd man gett ett vapen till någon, när denne någon dessutom tillhör en gänggruppering som var närvarande på platsen. Visserligen är förekomsten av DNA inte ett diskriminerande faktum eftersom båda förklaringarna i någon mån förklarar varför DNA:t förekommit. Van Koppen och Mackor har här uttalat att sunt förnuft måste utgöra en del av bedömningen när en tilltalad presenterar en förklaring som gör att ett bevisfaktum inte längre är diskriminerande.¹¹⁰ SA:s invändning har alltså på ett mycket bekvämt sätt förklarat varför hans DNA återfunnits på revolvern. Frågan som rätten därmed borde ha uttrötat var om förklaringen verkligen är i linje med den bakgrundskunskap och det sunda förnuft de innehar. I ett sådant fall bör alltså rätten kunna bortse från en sådan alternativ förklaring.

Den alternativförklaringen som hade kunnat besvara bevisfaktumets förekomst är helt enkelt att det var SA som avfyrade skotten mot FA. Detta görs emellertid inte gällande av åklagaren.¹¹¹ Här återfinns således en oklarhet i åklagarens talan. En sådan oklarhet ska inte nödvändigtvis i sig motivera ett friande domslut, eftersom det i brottmål får anses vara accepterat att vissa omständigheter kommer att förbli okända. En sådan förklaring hade i enlighet med de förklaringsbaserade bevisteorierna varit konsekvent och enkel, förklarat förekomsten av bevisfaktumet, överensstämt med bakgrundsinformation och generella kunskaper om världen. Här bör alltså tingsrätten ha problematiserat huruvida den invändning som SA gör verkligen är tillräckligt plausibel för att förta kraft från andra tillgängliga förklaringar. Tingsrätten har däremot gjort en fåordig analys som inte ger någon klarhet i hur de bedömt alternativförklaringens plausibilitet.¹¹²

¹⁰⁹ Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28

¹¹⁰ Van Koppen och Mackor ger exemplet om någon som står åtalad för mordförsök varpå blod återfinns på den tilltalade. Den tilltalade hävdar sedan att hen råkade gå nära offret under händelseförloppet medan en okänd gärningsperson attackerade målsäganden. I ett sådant läge ska alltså bedömaren sunda förnuft kunna utgöra en anledning att motivera och senare utesluta en sådan långsökt förklaring. Se Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 17.

¹¹¹ Se Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, bilaga 1 s. 2.

¹¹² Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

5 Skotten på Gamlegården

5.1 Bakgrund och domslut

En vespa med tre personer kom inkörandes framför Gamlegårdens centrum varpå 15 skott avlossades mot 14 personer vid köpcentrumets huvudingång. Ingen dog men tre personer skadades. Tre personer, MT, GE och ME, åtalades för mordförsök vid Kristianstads tingsrätt. Det gjordes gällande att två av de tilltalade, GE och ME, besökte en lägenhet efter skjutningen där de bytte kläder.¹¹³ MT och GE dömdes i tingsrätten, medan ME friades.¹¹⁴ I hovrätten friades MT, medan GE och ME dömdes.¹¹⁵

5.2 Tingsrättens bedömning

Den vespa som gärningspersonerna använde konstaterades vara mycket lik en vespa som tillhörde den ena tilltalade, MT. MT:s vespa hade 12 tändsatspartiklar på sig. Enligt 15 vittnesutsagor om den riktning som vespan körde i ansågs det klarlagt att vespan påbörjade och avslutade sin färd i det bostadsområde där MT förvarade sin vespa.¹¹⁶ Det ansågs därför vara klarlagt att vespan tillhörde MT. Frågan som tingsrätten ville utröna var således om det var vespans ägare, alltså MT, som körde vespan vid gärningstillfället. I denna del konstaterade tingsrätten att det var beaktansvärt att vespan kunde startas utan nyckel. Vidare fanns MT:s DNA på vespans handtag. Avslutningsvis menade tingsrätten att det av övervakningsfilmerna vid brottsplatsen inte syntes att föraren bar handskar, varför föraren måste varit MT. Sannolikheten av att föraren skulle ha burit genomskinliga handskar ansågs vara låg. Tingsrätten menade att de nämnda bevisfaktumen gjorde att det var ställt utom rimligt tvivel att MT körde vespan vid gärningstillfället. Avslutningsvis menade tingsrätten att den jacka som hade beslagtogs från MT:s bostad var lik den jacka som vespans förare hade på sig i enlighet med övervakningsfilmerna och en vittnesutsaga. Den nämnda jackan hade även en tändsatspartikel på sig.¹¹⁷

I fråga om GE:s skuld gjorde tingsrätten följande bedömning. När han ankom till lägenheten där han bytte kläder bar han byxor som hade ett unikt utseende. Bilderna från övervakningskameran visade att en av passagerarna på vespan bar liknande byxor. Polis gjorde försök att hitta liknande byxor på marknaden utan att lyckas, varför byxorna konstaterades vara mycket ovanliga. Då GE lämnade lägenheten, där åklagaren gjorde gällande att han bytte kläder efter skjutningen, bar han andra kläder. Tingsrätten bedömde att främst de nämnda omständigheterna talade för att GE:s skuld var ställd bortom rimligt tvivel.¹¹⁸

¹¹³ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 20 f.

¹¹⁴ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 4, 9 och 15.

¹¹⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 2, 5 och 7.

¹¹⁶ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 29.

¹¹⁷ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 35 f.

¹¹⁸ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 34 f.

Beträffande den tredje tilltalade, ME, bedömde tingsrätten bland annat att det faktum att han ankom till lägenheten med GE talade för hans skuld.¹¹⁹ ME bar emellertid i stort sett samma kläder när han ankom som när han lämnade lägenheten. Tingsrätten menade att det hade varit rimligt att även ME bytte kläder om han var en av skyttarna. Det kunde finnas alternativa förklaringar till varför han närvarade i lägenheten enligt tingsrätten. Han åtalades emellertid endast som gärningsperson i enlighet med gärningsbeskrivningen. I denna del menade tingsrätten att utredningen inte uteslöt att ME deltagit som annat än gärningsperson samt att andra gärningspersoner inte kunde uteslutas. ME friades därav.¹²⁰

5.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten fastställde, likt tingsrätten, att det var MT:s vespa som användes vid utförandet av gärningen. I fråga om MT:s skuld framhöll emellertid hovrätten att vespan stod olåst och att vespan så sent som dagen innan hade utnyttjats av en annan person. Således menade hovrätten att det faktum att vespan tillhörde MT inte talade för att det var han som körde den vid gärningstillfället. Även DNA-fyndet på vespan ansågs ha begränsat värde. Det kunde heller inte anses vara särskilt anmärkningsvärt att DNA från vespans ägare fanns på den. Frågan om varför endast MT:s DNA fanns på handtaget tydliggjordes av ny utredning i hovrätten. NFC uttalade i ett kompletterande utlåtande att avsaknad av DNA inte kunde utesluta att en annan person ändå hanterade materialet. Det nämnda kunde bero på flera faktorer, enligt NFC. Även ett expertvittne, SB¹²¹, konstaterade i sitt utlåtande att det finns personer som inte avsätter DNA när de tar på vissa objekt. Hovrätten drog slutsatsen att det inte kunde uteslutas att en annan person därför hanterade och körde vespan utöver MT. Avsaknaden av DNA kunde alltså inte föranleda någon slutsats i denna del, även om personen inte använde handskar. Övervakningsfilmerna kunde heller inte påvisa om föraren bar handskar eller inte, enligt hovrätten.¹²²

I fråga om MT:s jacka menade hovrätten att liknande kläder som ett vittne beskrev att vespans förare bar hittades i MT:s bostad. Likheten mellan den beslagtagna jackan och den som syntes på övervakningsfilmen ansågs emellertid inte vara så påtaglig att det kunde konstateras att det rörde sig om samma jacka. Den tändsatspartikel som återfanns på jackan kunde heller inte medföra någon slutsats. Detta eftersom NFC:s uppgav att förekomsten av en tändsatspartikel talade varken för eller emot att objektet var nära ett skjutvapen. MT förnekade att jackan var hans och hans DNA fanns heller inte på jackan; Däremot återfanns DNA från andra personer. Hovrätten drog därmed slutsatsen att de presenterade bevisfaktumet endast hade ett begränsat bevisvärde och att MT:s skuld därav inte var ställd bortom rimligt tvivel.¹²³

¹¹⁹ Ytterligare omständigheter var bland annat att ME:s DNA återfanns på vespans visir. Se Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 37.

¹²⁰ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 38–40.

¹²¹ Observera att expertvittnet SB kommer att aktualiseras i flera efterkommande rättsfallsanalyser. Det rör sig då om samma expertvittne.

¹²² Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 27 f.

¹²³ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 29 f.

I hovrätten uppgav GE nya uppgifter om att han hade fått instruktioner av en person att befinna sig på en plats där det skulle ske ett klädbyte. GE befann sig på angiven plats där det kom tre personer på en scooter, och ett klädbyte skedde. De gav honom kläder som han tog på sig. GE anförde inget övrigt, endast att han bytte över- och underdel. Han medgav att det var han som syntes på övervakningskameran vid lägenheten. De ovanliga byxor han hade på sig när han gick in i lägenheten hade en av gärningspersonerna haft på sig, enligt GE. Han menade att han inte uppgav det nämnda tidigare då han inte trodde att han skulle bli dömd. Av rädsla för sin egen och sin familjs säkerhet ville han då inte svara på åklagarens frågor.¹²⁴

I fråga om ME konstaterade hovrätten följande. Omständigheter som lades till grund för bedömningen av ME:s skuld var bland annat att de byxor och skor som skytten bar på övervakningsfilmerna liknade de som ME hade på sig när han kom till lägenheten. Vidare hade han med sig en jacka till lägenheten som liknade skyttens jacka i enlighet med övervakningskamerorna. Från de övervakningsfilmer som syntes innan och efter att ME går in och ut ur lägenheten talade NFC:s bildjämförelse i någon mån för att ME bytte i vart fall byxor. Att ME ankom till platsen med GE, vars skuld var påvisad enligt hovrätten, talade även för ME:s skuld. Att klädbytet i lägenheten var planerat framstod som ett naturligt led i händelseförloppet. En tändsatspartikel återfanns även i den papperspåse där kläderna förvarades, vilket talade för att ME medverkade vid skjutningen och därför var i behov av att byta kläder. Han ansågs således vara gärningsperson i enlighet med åklagarens bevisstema. Till skillnad från tingsrätten menade hovrätten att det visserligen var en möjlig förklaring att han endast var medhjälpare till brottet, men förklaringen avfärdades mot bakgrund av de angivna omständigheterna.¹²⁵

5.4 Analys av de alternativa förklaringarna

5.4.1 MT:s luvjacka

I ett vittnesförhör gjordes det gällande att vespans förare bar en marinblå luvjacka. En jacka som överensstämde väl med det beskrivna utseendet beslagtogs från MT:s bostad.¹²⁶ Några ytterligare överväganden i fråga om jackan förekommer inte i tingsrättens domskäl, varför det inte är möjligt att göra en analys av presenterade alternativa förklaringar beträffande bevisfaktumet.

I hovrätten presenterades utförligare resonemang i fråga om den beslagtagna jackan. MT förnekade att jackan tillhörde honom. Hovrätten konstaterade här tre saker. Först och främst hävdades det att vid en jämförelse med övervakningsfilmen syntes inte vissa utmärkande orangea detaljer. För det andra var det var osäkert om det var på grund av att jackorna helt enkelt var annorlunda eller om bildkvaliteten var dålig. För det tredje fanns en tändsatspartikel i jackans ficka. Avslutningsvis fanns inte

¹²⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 15 f.

¹²⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 37 ff.

¹²⁶ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 35.

MT:s DNA på jackan, men andra personers DNA påträffades.¹²⁷ I denna del verkar det alltså vara följande alternativa förklaringar som ställs emot varandra:

1. Jackan tillhörde MT
2. Jackan tillhörde någon annan

Vad hovrätten här verkar vilja utröna är huruvida slutsatsen om vem som ägde jackan kunde ha någon betydelse för vem som i sådana fall var skytten. Vad som däremot är iögonfallande är att de bevisfaktum som värderas i fråga om de alternativa förklaringarna inte kan anses ha något nämnvärt värde för alternativförklaringarna. Att ett vittne bevitnat att föraren burit en jacka som liknade MT:s, och att övervakningsfilmerna också talade för det, kan inte i sig tala för att jackan tillhörde MT. Här hade utredning som styrkt att jackan är, exempelvis, ovanlig i sådana fall behövt presenteras, vilket inte har gjorts. I ett sådant fall får bevisfaktumen en låg beviskraft, eftersom inget av bevisfaktumen stödjer att jackan faktiskt tillhörde MT. Det nämnda hade kunnat härledas till felkällan om att alternativa förklaringar endast formuleras som en generell negering av åklagarens talan, och därav inte speglar de tillgängliga bevisfaktumen. Det nämnda står även i strikt motsats till särskilt 'The Story Model' och 'The Scenario Theory', som innefattar skapandet av berättelser som förklarar de givna bevisfaktumen. När en alternativförklaring inte baseras på de bevisfaktum som finns att tillgå, blir det omöjligt att mena på att förklaringen är plausibel eftersom den varken täcker bevisfaktumen eller kan förklaras logiskt utifrån olika typer av kunskap som bedömaren besitter.

Bevisfaktumen kan således i någon mån endast tala för att gärningspersonen hade en jacka som liknade MT:s. De blir även ännu svagare mot bakgrund av att vissa detaljer som fanns på MT:s jacka heller inte kunde observeras på bland annat övervakningsfilmen. Dessutom fanns inte MT:s DNA på den. Här ska det framhållas att bedömningen om att jackan tillhörde MT ska skiljas från om gärningspersonen bar MT:s jacka. En alternativ möjlighet som hovrätten hade kunnat utnyttja hade varit formulera alternativförklaringen enligt följande:

3. MT hade tillgång till den jacka som gärningspersonen bar

Utifrån de nämnda bevisfaktumen hade hovrätten kunnat konstatera att det funnits påtagliga likheter mellan den jackan som vittnet sett gärningspersonen bära, vilket även bekräftades av övervakningsfilmen. Att en lik jacka sedan återfunnits i MT:s bostad kunde tala för att det var samma jacka, även om vissa skillnader fanns. Eventuellt hade dessa skillnader kunnat förklaras av felmarginaler, exempelvis dålig kvalitet på övervakningsfilmen.¹²⁸ Bevisfaktumen talade alltså inte för att jackan tillhörde MT, utan endast att han möjligtvis hade haft tillgång till den. När bevisfaktum som inte direkt styrker den formulerade förklaringen inte finns för handen försvårar det dragningen av slutsatsen att de är plausibla. Vad som ska framhållas är att det

¹²⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 29.

¹²⁸ Hovrätten själv konstaterar att ten sådan felmarginal kunde föreligga, se dom s. 29.

säkerligen finns svagheter med den ovan formulerade alternativförklaringen likväl. Återigen hade åklagaren möjligtvis behövt presentera utredning för att påvisa någon form av länk mellan den jackan som gärningspersonen bar och den som fanns i MT:s bostad, exempelvis dess ovanlighet på marknaden. Det enda som konstateras utifrån den nämnda analysen är att den negering som rätten gjorde för att formulera en alternativ förklaring inte är kvalitativ. Vidare hade det även kunnat innebära att problemet om 'the bad lot' och 'the best of the bad lot' aktualiserades, där hovrätten helt enkelt valde den bästa förklaringen utan att utvärdera om de genererade förklaringarna var kvalitativa från första början.

5.4.2 MT:s DNA på vespans handtag

MT:s DNA förekom på sju områden på vespans båda handtag. På ett åttonde område fanns det DNA från två personer varav huvuddelen kom från MT.¹²⁹ En av alternativförklaringarna som tingsrätten presenterade var den om att en annan möjlig förare kunde ha burit genomskinliga handskar. Detta eftersom varken övervakningsfilmerna eller bilder tagna från ett vittne visade att föraren bar handskar. De förklaringar som introducerades var således:

1. MT körde vespan vid gärningstillfället
2. Någon annan körde vespan vid gärningstillfället

Det framkommer inte några ytterligare resonemang i tingsrättens dom i denna del. Här kan det konstateras att tingsrätten menade på att den andra förklaringen, att någon annan körde vespan, föreföll vara osannolik. I denna del betonades det särskilt att endast MT:s DNA återfanns på vespan samt att utredningen inte påvisade att föraren bar handskar. Det nämnda hade i och för sig kunnat avfärda plausibiliteten av den andra förklaringen. Vad som saknas här är emellertid resonemang beträffande en alternativförklaring som tingsrätten inte introducerade: Att MT hanterade vespan dagen innan gärningen, enligt utredningen.¹³⁰ En sådan parameter hade behövt beaktas och hade kunnat utgöra ett led i falsifieringen av förklaringarna i enlighet med 'The Scenario Theory'. Det går däremot inte att analysera i vilken utsträckning som tingsrätten beaktade detta, eftersom några särskilda resonemang inte förekommer i domskälen.

I hovrättens domskäl framgår ytterligare resonemang i fråga om MT:s DNA på vespans handtag. Hovrätten framhöll även att utredningen visade att MT hanterade vespan dagen innan gärningen, varför det inte hade någon nämnvärd betydelse att hans DNA fanns på vespan. Till det nämnda tillades det även att han faktiskt var ägare av vespan. Av NFC:s utlåtande i hovrätten framgick det att alla människor inte avsätter detekterbara mängder DNA när de hanterat ett visst material. Avsaknaden av DNA kunde därför inte utesluta att en annan person hade kört vespan även om denne inte bar handskar, enligt hovrätten.¹³¹ I denna del presenterades alltså en

¹²⁹ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 36

¹³⁰ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 28.

¹³¹ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 28.

alternativförklaring om att en annan person körde vespan utan att avsätta DNA, mot bakgrund av NFC:s utlåtande. Följande alternativhypoteser förelåg alltså vid hovrättens bedömning:

1. MT körde vespan vid gärningstillfället
2. Någon annan körde vespan vid gärningstillfället (utan att avsätta DNA)

Att MT:s DNA återfanns på handtaget kunde inte tala vare sig för eller emot att någon annan också körde vespan. På samma sätt kunde avsaknaden av någon annans DNA inte utesluta att MT körde vespan vid gärningstillfället. Det nämnda konstaterade även hovrätten och menade således på att varken fyndet av MT:s DNA eller avsaknaden av någon annans DNA kunde ha ett nämnvärt bevisvärde.¹³² Frågan blir således vilken grad av övertygande hovrättens analys av alternativförklaringarna kan ha, om de är formulerade på ett sådant intetsägande sätt. Grundidén av 'IBE' och även samtliga förklaringsbaserade bevesteorier som är aktuella för uppsatsen är att förklaringar ska jämföras för att därigenom bestämma vilken som är bäst. Om förklaringarna som uppställs inte kan jämföras med varandra mot bakgrund av bevisfaktumen, kan det heller inte fastställas vilken förklaring som framstår som rimligast. Det är rimligtbefogat att den tidpunkt som hovrätten använde för bedömning av alternativförklaringarna var gärningstillfället. Det blir däremot inte uttömmande att göra det i det nämnda fallet eftersom vespan tillhörde MT. Det nämnda kan aktualisera problematiken om 'the bad lot' och 'the best of the bad lot'. Därutöver ska det lyftas är här att utformningen av den alternativa förklaringen är mycket generell och utformad som en negering av åklagarens påstående, vilket gör det mycket svårt att bedöma att den första förklaringen skulle vara mer plausibel än den andra.

5.4.3 ME:s ankomst till lägenheten

Tingsrätten bedömde att det faktum att ME ankom till lägenheten tillsammans med GE, vars skuld var påvisad enligt TR, kunde tala för ME:s skuld. Tingsrätten menade däremot att hans närvaro också hade kunnat förklaras av en alternativ förklaring. Enligt formuleringen av domskälen framgår det att det kunde uteslutas att ME deltog som annat än gärningsperson. Eftersom gärningsbeskrivningen endast gjorde gällande att ME var gärningsperson kunde det alltså inte uteslutas. De alternativa förklaringar som gjordes gällande av tingsrätten var således följande:

1. ME ankom till lägenheten för att byta kläder
2. ME ankom till lägenheten av en annan anledning (som inte täcktes av gärningsbeskrivningen)

Tingsrätten konstaterade alltså att den andra förklaringen inte kunde uteslutas. Här kan det vara fråga om en sammanvägd bedömning som tingsrätten gjorde mot bakgrund av samtliga föreliggande bevisfaktum. Tingsrätten ifrågasatte även varför ME,

¹³² Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 28.

i fall han var skytt, inte bytte samtliga av sina kläder likt GE.¹³³ Att tingsrätten sedan valde att fria kan anses vara befogat mot bakgrund av oskyldighetspresumtionen, där minsta tvivel ska leda till en friande dom. Vad som här måste framhållas är däremot att den andra förklaringen som tingsrätten baserar en stor del av sin bedömning på är en mycket bred alternativförklaring. Som tidigare har framhållits kan en sådan alternativförklaring som är en generell medföra bedömningar som är simplificerade, men inte uttömmande. Här hade det möjligtvis blivit aktuellt för tingsrätten att göra en mer sammanvägd bedömning mot bakgrund av samtliga bevisfaktum för att se om det är närmast till hands att mena på att ME ankom till lägenheten på grund av hans deltagande i mordförsöket eller inte. Frågan om ME:s skuld hamnar emellertid utanför uppsatsens syfte och kommer därför inte analyseras vidare. Vad som här konstateras är däremot att tingsrätten hade behövt specificera sin alternativa förklaring mer för att kunna göra en fullgod värdering och jämförelse av förklaringarna.

I hovrätten gjordes liknande övervägningar som i tingsrätten. Utgången blev däremot annorlunda. Enligt NFC:s bildjämförelse mellan övervakningsfilmen när ME ankom och sedan lämnade lägenheten talade den i någon mån för att ME bytte kläder. Samma alternativförklaringar som bedömdes i tingsrätten bedömdes alltså av hovrätten:

1. ME ankom till lägenheten för att byta kläder
2. ME ankom till lägenheten av en annan anledning

I ett andra led menade hovrätten att det faktum att ME ankom med GE ytterligare talade för hans skuld. I övrigt lyfte hovrätten, som stöd för den första alternativförklaringen, att det funnits likheter mellan vissa av de kläder som en av skyttarna bar och de kläder som lämnades för tvätt i lägenheten.¹³⁴ Det nämnda var således en ytterligare omständighet som talade för ME:s skuld, enligt hovrätten.¹³⁵ Samma resonemang som fördes ovan i fråga om tingsrättens alternativa förklaringar kan även göras gällande här. I fråga om att hovrätten här valde att gå på åklagarens linje kan det konstateras att det är beaktansvärt, eftersom den alternativa förklaringen just är så generell utformad. Här kan det vara så att den alternativa förklaring som hovrätten egentligen bedömde var utformad enligt nedan:

3. ME ankom till lägenheten i sällskap av GE av en annan anledning, men bytte ändå byxor och skor i lägenheten, samt lämnade även en keps för tvätt där m.m.

¹³³ Kristianstads tingsrätts dom i mål B 2097–21, s. 38 f.

¹³⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 39.

¹³⁵ Det skiljaktiga hovrättsrådet menade på att det faktum att han ankom till lägenheten i ett par byxor och lämnade i andra, talade för att han fick sina kläder tvättade och att det fanns spår han ville gömma. Det skiljaktiga hovrättsrådet friande ändock ME. Det nämnda påvisar den godtyckliga naturen av värderingen av alternativa förklaringar.

Den ovan beskrivna alternativa förklaringen kanske uppfattas som överdriven, men hovrättens resonemang är en sammanställning av samtliga förekomna bevisfaktum. Det annorlunda domslutet kan alltså förklaras av att hovrätten gjort en mer samman- tagen bedömning.

5.4.4 GE:s kläder vid ankommandet till lägenheten

Tingsrättens bedömning kommer inte att analyseras i denna del eftersom domskälen inte föranleder några särskilda analyser av intresse.

De nya uppgifterna som GE lämnade i hovrätten föranledde följande alternativför- klaringar som hovrätten värderade, i fråga om hans ankomst till lägenheten:

1. GE bytte kläder med en av skyttarna innan han ankom till lägenheten
2. GE hade på sig sina egna kläder när han ankom till lägenheten

Hovrätten menade att GE:s uppgivna alternativförklaring (1.) framstod som vag och innehållslös och att den således framstod som orimlig. Det ansågs således vara osannolikt att någon skulle hjälpa till att ta hand om gärningspersonernas kläder. Det hänvisades till att det skulle ta längre tid att det gick till som GE sa än att GE bara hade med sig kläder till dem och att de skulle byta med varandra. Dessutom måste de haft ungefär samma klädstorlek för att kunna göra det. Berättelsen hade kunnat förklara varför GE hade på sig samma kläder som en av skyttarna. Utredningen visade även att GE hade en likadan tröja och byxor som en av skyttarna, bl.a. vid töm- ningen av hans telefon. GE:s berättelse förklarade alltså inte varför han då skulle haft skyttens kläder innan gärningstillfället. Det bortsåg således från alternativförkla- ringen.¹³⁶ Hovrätten ansåg därmed, att det faktum att GE ankom till lägenheten med de ovanliga byxorna som även gärningspersonen bar på övervakningsfilmen, talade med styrka för att han var gärningsperson.¹³⁷ I fråga om hovrättens resonemang i denna del kan det nämnas att hovrätten har gjort överväganden som väl överensstäm- mer med den förklaringsbaserade bevisvärderingen. Trots att GE:s invändning för- klarar förekomsten av bevisfaktumen har en helhetsbedömning mot bakgrund av ut- redningen gjorts. Kunskaper som rätten besatt utnyttjades även för att mena på att det måste anses vara en långsökt förklaring som GE presenterade. Hovrätten utgick i sitt resonemang från att det framstod som ett överdrivet och osannolikt händelse- förlopp att följa, varför det avfärdades som en orimlig förklaring. Det nämnda reso- nemanget lyftes även av det skiljaktiga hovrättsrådet.¹³⁸

¹³⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 36–37.

¹³⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 34.

¹³⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2399–22, s. 59–60.

6 Brotts- och brandplatsen

6.1 Bakgrund och domslut

Den 30 juni 2021 rånades CO på två telefoner av DD. Ett möte arrangerades mellan CO och DD den 3 juli 2021 i syfte att återlämna telefonerna. Vid mötestillfället anslöt sig EH till platsen tillsammans med två okända maskerade män. Kort därpå sköts DD. I anslutning till händelseförloppet påträffades senare en brand där bl.a. klädesplagg, skyddsvästar, fyra pistoler förvarade i fyra olika väskor och de två stulna telefonerna också återfanns. En av pistolerna kunde knytas till brottsplatsen genom de tomhylsor som anträffades där. I närheten av brandplatsen återfanns även två elsparkcyklar, varav en tillhörde CO.¹³⁹ CO dömdes för gärningen i tingsrätten men friades i hovrätten.¹⁴⁰

6.2 Tingsrättens bedömning

CO:s DNA påträffades på pistolen som användes för att skjuta DD. Hans DNA fanns även i den väska där pistolen förvarades samt på en skyddsväst. På ett par handskar som togs i beslag hos CO påträffades tändsatspartiklar med samma sammansättning som i de patronhylsor som fanns på brottsplatsen. Kläder som bars av skytten hade en påtaglig likhet till kläder som CO hade använt tidigare. CO var vän med den andre åtalade i målet, EH. Deras telefoner hade även kopplat upp till telemaster som täckte närområdet till brottsplatsen. Innan gärningen hade EH poserat i bilder med fyra som hade en påtaglig likhet till de vapen som sedan fanns vid branden. TR fastställde därigenom att CO haft tillfälle, vapen och motiv för att utföra brottet.¹⁴¹

CO uppgav följande. Han och målsäganden DD hade ingen konflikt och han befann sig inte på brottsplatsen. Han hade aldrig varit i kontakt med vapen tidigare. Hans elsparkcykel stals samtidigt som han rånades på de två telefonerna. Det var möjligt att den väska som hade hans DNA på sig hade använts av honom tidigare. Handskarna hade säkerligen någon annan i hans umgängeskrets använt, vilket förklarade förekomsten av tändsatspartiklar på dem. I hans umgängeskrets byter man ofta kläder med varandra. Han och EH kände varandra och umgicks mycket vid tillfället.¹⁴²

Tingsrätten framhöll att det var osannolikt att CO:s DNA skulle ha anträffats på vapnet genom smitta från den väska där den förvarades, då DNA:t fanns på fem ställen: samtliga av vilka en måste hålla i för att kunna avlossa ett vapen. Även tändsatspartiklarna på CO:s handskar och DNA:t på dem gav stöd för att CO hade skjutit med vapnet. Resterande bevis bestod i att DNA från CO påträffades på kläder, bl.a. en skyddsväst, tröja, skor och väska, som liknade de som gärningspersonen bar och som CO hade tillgång till före gärningen. Även fyndet av CO:s elsparkcykel kunde läggas till denna lista. Enskilt ansågs bevisfaktumen inte ha en stark beviskraft men det

¹³⁹ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 8–9.

¹⁴⁰ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 17 och Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 1.

¹⁴¹ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 9.

¹⁴² Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 10.

samlade bevisvärdet kunde anses vara högt eftersom det bedömdes som osannolikt att samtliga omständigheter skulle föreligga av en slump.¹⁴³

6.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten menade att de fynd som gjordes på brandplatsen talade för att CO befann sig på brottsplatsen. CO:s telefon kopplade även upp mot master som täckte brottsplatsen. Det var även styrkt att det var CO:s elsparkcykel som återfanns på brandplatsen. Hovrätten fann därmed att det var styrkt att CO var en av de fyra maskerade män som mötte upp målsäganden DD.¹⁴⁴

Vad hovrätten däremot inte fann styrkt var att CO var skytten i enlighet med gärningsbeskrivningen. CO:s DNA på vapnet ansågs inte ge direkt stöd för att han var skytten, särskilt eftersom det framgick av övervakningsfilmer att skytten bar handskar. Att hans DNA påträffades på en av sparkcyklarna ansågs inte heller ge något stöd för att CO var skytten. Detta eftersom elsparkcykeln inte var den som skytten färdades på från brottsplatsen enligt utredningen. Skytten bar visserligen skor, en tröja och en väska som CO hade tillgång till innan gärningen, men inte heller det kunde stödja att CO var skytten. I denna del lyftes CO:s uppgifter om att det var vanligt förekommande i hans krets att man bytte kläder med varandra.¹⁴⁵ Tändsatspartiklar med samma sammansättning som patronhylsorna på brottsplatsen anträffades på CO:s byxor och två par handskar från hans bostad. DNA från CO fanns även på handskarna. Emellertid handlade det om två par handskar och det gick därför inte att knyta ett specifikt par till skytten, enligt hovrätten. Det gick heller inte att säkerställa när tändsatspartiklarna avsattes. Av utredningen framgick det även att andra skjutningar kopplade till den nämnda konflikten hade ägt rum. Åklagaren gjorde även gällande att vapnet i det åtalade fallet åtminstone hade använts i någon av dessa andra skjutningar. Sammantaget kunde det alltså inte säkerställas vem som var skytten.¹⁴⁶ CO friades därmed.¹⁴⁷

6.4 Analys av de alternativa förklaringarna

6.4.1 CO:s DNA på revolvern

Av tingsrättens resonemang samt stämningsansökan kan det utläsas att den första förklaringen som görs gällande mot bakgrund av CO:s DNA på revolvern är att DNA:t avsattes när CO övade på att avfira vapnet innan gärningstillfället.¹⁴⁸ I tingsrättens bedömning introducerades en alternativ förklaring om att DNA:t avsattes på

¹⁴³ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16.

¹⁴⁴ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 8 f.

¹⁴⁵ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 9.

¹⁴⁶ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 10.

¹⁴⁷ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 1 och 10.

¹⁴⁸ Se Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16. Tingsrätten menar att DNA:t inte avsattes vid gärningstillfället eftersom skytten hade handskar, varför det i stället avsattes exempelvis vid en övning inför dådet.

revolvern genom s.k. smitta, alltså att DNA:t som fanns på väskan överförts till revolvern. Således var det följande alternativhypoteser som tingsrätten bedömde:

1. CO:s DNA avsattes på revolvern då han hållit i den innan gärningstillfället
2. CO:s DNA avsattes på revolvern via smitta från väskan där den förvarades

Tingsrätten presenterade alltså två alternativa förklaringar till varför CO:s DNA återfanns på revolvern. I ett andra led av bevisvärderingen valdes den rimligaste förklaringen valts ut genom att använda sig av sin generella kunskap. Enligt tingsrätten var det högst osannolikt att DNA avsattes på specifikt fem platser som kräver kontakt för att kunna avfira vapnet.

Tingsrätten bedömde som nämnt den alternativa förklaringen som osannolik mot bakgrund av den precisa placeringen av DNA:t på revolvern. Den andra alternativförklaringen avfärdades av tingsrätten relativt enkelt. Det förefaller vara så att tingsrätten motiverade avfärdandet med att det helt enkelt framstår som osannolikt att smittan skulle ha avsatt DNA på exakt de fem specifika platserna. Här kan det lyftas att generella kunskaper och sunt förnuft i enlighet med de förklaringsbaserade bevisteorierna kan motivera en sådan slutsats. Vidare är det befogat att mena på att den första förklaringen bättre överensstämmer med resterande bevisfaktum som framkommit i målet, enligt de förklaringsbaserade bevisteorierna. Återigen kan även Van Koppens uttalande om diskriminerande faktum utgöra ytterligare anledning att välja den första förklaringen. Visserligen är DNA:t inte ett diskriminerande faktum per se, då det kan förklaras av båda förklaringarna. Här menar däremot Van Koppen att sunt förnuft får utgöra ett led i bedömningen när en tilltalad inkommer med en förklaring som förklarar bevisfaktumet på ett långsökt sätt.¹⁴⁹ Detta särskilt eftersom tingsrätten framhöll att en av platserna där DNA:t spårats var på avtryckaren som är ett smalt område skyddat av varbygeln på revolvern.¹⁵⁰

Slutligen ska det här även framhållas att CO uppgav att han aldrig kommit i kontakt med vapen tidigare.¹⁵¹ Den nämnda uppgiften hade visserligen kunnat öka rimligheten av den andra förklaringen. Det ska däremot ifrågasättas hur sanningsenlig en sådan invändning kan tänkas vara i fråga om en person som vistas i kriminella miljöer. Att värdera förklaringar mot bakgrund av olika referensramar är nödvändigt. Här har tingsrätten uppenbarligen bedömt att invändningen ska lämnas utan avseende. Bedömningen måste anses vara orimlig mot bakgrund av just CO:s kriminella tillhörighet och det faktum att vapen naturligtvis förekommer i sådana miljöer. Även här kan det hänvisas till arbetsgången som de förklaringsbaserade bevisteorierna föreslår om att bakgrundkunskap, men även att kunskap om liknande fall enligt 'The Story Model', ska utgöra vägledning.

¹⁴⁹ Se Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 17.

¹⁵⁰ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16.

¹⁵¹ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 11.

Avslutningsvis ska det framhållas att det inte krävs att den ena förklaringen helt fråntar den andra förklaringens möjlighet att vara sanningsenlig, endast att en förklaring framstår som rimligare än den andra enligt 'IBE'. Då förklaringar genereras och samtliga kan anses vara något plausibla, kan det innebära att friande domar behöver meddelas mot bakgrund av förklaringar som inte är trovärdiga men än dock plausibla.¹⁵² Här har tingsrätten således gjort bedömningen att den invändning¹⁵³ som CO kommit med inte ska tillmätas någon särskild betydelse. Här kan det även framhållas att de nämnda alternativförklaringarna inte är ömsesidigt exklusiva, varför båda även hade kunnat vara sanna samtidigt. Fynden av DNA:t ska därför kunna understödja båda förklaringarna samtidigt. Det kan därför inte anmärkas att tingsrätten gjort en bedömning av förklaringarna som föranleder några särskilda brister.

Hovrättens bedömning av bevisfaktumet skiljer sig från tingsrättens bedömning. I hovrättens domskäl framhölls det att skytten, som syntes på övervakningsfilmerna, hade handskar på sig. Att CO:s DNA fanns på vapnet kunde därför inte förklaras av att han var skytten vid gärningstillfället, enligt hovrätten. Det förefaller vara så att de förklaringar som hovrätten bedömde var följande:

1. CO:s DNA avsattes då han använde revolvren vid gärningstillfället
2. CO:s DNA avsattes då han använde revolvren vid ett annat tillfälle

Den första förklaringen avfärdades av hovrätten då det framhölls att skytten bar handskar vid gärningstillfället. Vad hovrätten däremot inte gjorde var att utröna rimligheten av den andra förklaringen. Hovrätten har heller inte uttryckligen introducerat en sådan alternativ förklaring. Om CO:s DNA, enligt hovrättens mening, inte avsattes vid gärningstillfället måste det, logiskt sätt, förhålla sig så att det avsattes vid ett annat tillfälle eller på ett annat sätt. Att hovrätten inte tydligt betonar att det nämnda måste vara en alternativhypotes lämnar utrymme för att de ska ha lämnat alternativförklaringar utforskade. Det nämnda är en felkälla som kan hänföras till bland annat 'IBE'. Det är även en ordning som står i strid med de förklaringsbaserade bevisteorierna, där det betonas att förklaringar ska jämföras med deras alternativ för att kunna nå en kvalitativ slutsats.

Den andra förklaringen har alltså inte redogjorts för i hovrättens domskäl. En sådan förklaring hade förutsatt att personen som avsatte DNA:t har tillgång till vapen för att förklaringen ska vara påtaglig. I fallet blir CO:s kriminella bakgrund alltså något som kan öka rimligheten av den nämnda förklaringen. Den styrks ytterligare eftersom det framhölls i domskälen att även andra skjutningar florerade mot bakgrund av samma konflikt. Här ska det däremot framhållas att hovrätten inte diskuterade det nämnda som bevisfaktum i fråga om den andra förklaringen, utan i förhållande till ett helt annat bevisfaktum (se avsnitt 7.4.2). Det ska därför ifrågasättas ifall hovrättens argumentation verkligen utesluter den första förklaringens plausibelhet, eftersom det inte presenterades en jämförbar alternativförklaring som förtar kraft från

¹⁵² Jfr 'The Relative Plausibility Theory'.

¹⁵³ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 10.

den. För de fall hovrätten vill hävda att den första förklaringen är osannolik, och det alltså inte kan förhålla sig så som exempelvis tingsrätten har diskuterat, ska det således ifrågasättas hur det i stället kan ha förhållit sig. Avsaknaden av en alternativförklaring föranleder alltså här obesvarade frågor i hovrättens domskäl.

6.4.2 Tändsatspartiklar på CO:s handskar

Av stämningsansökan framgår det att det påträffades tändsatspartiklar på två par handskar som fanns hos CO. Tändsatspartiklarna hade samma sammansättning som tändsatspartiklarna i patronhylsorna på brottsplatsen.¹⁵⁴ CO invände att handskarna användes av någon annan samt att det var vanligt i hans umgängeskrets att man byter kläder med varandra.¹⁵⁵ Tingsrätten konstaterade att fyndet av tändsatspartiklarna, i kombination med att DNA från CO också påträffades på handskarna, talade för att CO hade skjutit med vapnet.¹⁵⁶ Det är alltså i denna del som tingsrätten konstaterar att CO var skytten. Förklaringarna kan uppställas enligt följande:

1. Tändsatspartiklarna avsattes på handskarna då CO bar dem vid gärningstillfället
2. Tändsatspartiklarna avsattes då någon i hans umgängeskrets bar handskarna

Ytterligare resonemang förs inte av tingsrätten i denna del. Det finns egentligen inget som vid första anblick talar för att den ena förklaringen är rimligare än den andra. Vad som initialt ska framhållas är däremot att förklaringarna inte kan anses vara ömsesidigt exklusiva och uttömmande. Förekomsten av tändsatspartiklar kan alltså understödja båda förklaringarna samtidigt. Att CO bar handskarna vid gärningstillfället och tändsatspartiklar avsattes utesluter alltså inte att handskarna har använts av någon i hans umgängeskrets vid ett annat tillfälle i enlighet med hans invändning. Förklaringarna kan därför styrkas samtidigt av ett och samma bevisfaktum (tändsatspartiklarna). Det blir då relevant att se till ytterligare bevisfaktum som kan skina klarhet i frågan.

I ett andra led kan det därför introduceras ett nytt bevisfaktum i form av att CO:s DNA påträffades på handskarna. Det finns således ett diskriminerande faktum som talar för att en förklaring är rimligare än den andra. Vad som här får ifrågasättas är vilken betydelse ett sådant diskriminerande faktum faktiskt kan tillmätas. Förekomsten av tändsatspartiklar och DNA på handskarna kan förklaras av att CO använde handskarna vid ett annat tillfälle (som inte är gärningstillfället) med anledning av hans kriminella tillhörighet. Här kan det däremot ifrågasättas varför CO, i sådana fall, inte inkom med en sådan invändning.¹⁵⁷ Det kan även ifrågasättas varför CO då

¹⁵⁴ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 9.

¹⁵⁵ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 10.

¹⁵⁶ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16.

¹⁵⁷ Observera att det inte är den tilltalades uppgift att generera alternativa förklaringar, se vidare avsnitt 3.1. Det framhålls däremot endast som en intressant aspekt i analysen att CO angav en annan alternativ förklaring, när det nämnda hade kunnat utgöra en ytterligare förklaring mot bakgrund av utredningen.

uppgav att han inte kommit i kontakt med vapen tidigare. Frågan är därför om det inte hade varit mer gynnsamt ifall tingsrätten sökte falsifiera förklaringen i enlighet med 'The Scenario Theory' för att se till möjligheten av att DNA:t och tändsatspartiklarna avsattes vid en av de andra skjutningarna som var skilda från gärningstillfallet men kopplade till samma konflikt. Eftersom tingsrätten meddelade ett fällande domslut beträffande CO får det antas att tingsrätten gjort antagandet att den mest plausibla förklaringen är den första. Tingsrätten framhåller avslutningsvis att det finns flertalet indicier som, sammantagna, ytterligare talar för att CO var gärningspersonen. Att värdera sammanläggningen av indiciebevisningen faller emellertid utanför uppsatsens syfte. Det är således en avslutande och sammantagen bevisvärdering som tingsrätten gör i slutet där de avslutningsvis meddelar det fällande domslutet.¹⁵⁸

Hovrätten konstaterade för det första att tändsatspartiklar påträffades på två par handskar som beslagtogs från CO, samt att det redan av den anledningen inte gick att knyta ett visst par handskar till skytten. Det är inte helt tydligt exakt vad hovrätten menar med det nämnda resonemanget. Den alternativa förklaring som hovrätten introducerar förefaller däremot vara att det inte gick att fastställa när tändsatspartiklarna avsattes, eftersom åklagaren redogjorde för att vapnet användes vid andra skjutningar i området som hade kopplingar till samma konflikt. De alternativa förklaringarna som står emot varandra i fråga om bevisfaktumet är därför följande:

1. Tändsatspartiklarna på CO:s handskar avsattes vid gärningstillfallet
2. Tändsatspartiklarna på CO:s handskar avsattes vid ett annat gärningstillfälle där samma vapen var inblandat

Den omständighet som här hade kunnat ge hovrätten vidare klarhet i frågan är det faktum att sammansättningen av tändsatspartiklarna överensstämde med de som fanns i de patronhylsor som påträffades vid brottsplatsen. Åklagaren gjorde däremot gällande att vapnet som användes vid gärningstillfallet också utnyttjades vid ytterligare skjutningar som hade koppling till samma konflikt. Enligt åklagaren hade alltså vapnet använts i vart fall i några av dessa skjutningar.¹⁵⁹ Det åklagaren presenterar som ytterligare bevisning talar för att det är mycket möjligt att CO faktiskt har varit inblandad i åtminstone någon annan skjutning. Ett sådant resonemang kan däremot inte anses ha något bevisvärde för CO:s skuld i det åtalade fallet. Det förefaller vara så att åklagaren här presenterade alternativa gärningar i sin bevisföring för att visa på att CO säkerligen har varit inblandad i åtminstone någon av dem. Hovrätten gör här rätt i att inte gå vidare i att bedöma vad ett sådant alternativt moment har för betydelse i det aktuella målet. I ett sådant läge måste åklagaren stärka sin

¹⁵⁸ Se Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16. Indicierna som tingsrätten lyfter är CO:s DNA på en skyddsväst, likheter mellan de kläder som gärningspersonen har burit och som CO haft tillgång till före gärningen och utredning om elsparkcykeln tillhörande CO kontra den som funnits på brandplatsen. Tingsrätten fastslog att det samlade bevisvärdet av de nämnda bevisfaktumen är starkt då det föreligger en låg sannolikhet för att samtliga skulle föreligga om skytten var någon annan än CO.

¹⁵⁹ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 9.

bevisning.¹⁶⁰ Vad som däremot kan framhållas är att förklaringarna inte kan anses vara ömsesidigt exklusiva och uttömmande: Den ena utesluter inte den andra. Här bör alltså hovrätten ha tillmätt bevisfaktumet åtminstone någon betydelse, eftersom den fortsatt kan stödja åklagarens huvudhypotes.

6.4.3 De återfunna kläderna

Kläder som gärningspersonen använde vid gärningstillfället och som CO bevisligen hade tillgång till innan gärningstillfället beslagtogs från CO.¹⁶¹ Tingsrätten förde inte några resonemang beträffande alternativförklaringar i denna del.

I hovrätten görs det gällande att CO invände att det var vanligt att man bytte bland annat kläder med varandra i hans umgängeskrets.¹⁶² Här presenterades alltså en alternativförklaring mot bakgrund av CO:s invändning. De motstående förklaringarna kan formuleras enligt nedan:

1. Det var CO som bar sina kläder vid gärningstillfället
2. Någon i CO:s umgängeskrets bar kläderna vid gärningstillfället

Hovrätten gjorde inte någon vidare utredning av alternativförklaringarna i sina domskäl, utan menade på att CO:s invändning kunde tala för att en alternativ gärningsperson bar kläderna (och alltså var skytten). Visserligen kan det sägas att båda förklaringarna förklarar varför gärningspersonens kläder överensstämde med CO:s kläder. Här kan det också konstateras att hovrätten i ett tidigare led menade på att det var högst sannolikt att CO faktiskt var närvarande på brottsplatsen. Vad hovrätten vill analysera är således inte CO:s närvaro, utan huruvida han var skytt eller inte.¹⁶³

I fråga om CO:s invändning kan utgöra en plausibel alternativförklaring kan följande konstateras. I enlighet med samtliga förklaringsbaserade bevisteorier finns det utrymme att hävda att den första förklaringen är enklare och täcker fler bevisfaktum. Det är rimligt att en person bär sina egna kläder. Det nämnda överensstämmer även med generella kunskaper. En falsifiering, i enlighet med 'The Scenario Theory', hade däremot kunnat ifrågasätta huruvida förfarandet att man byter kläder är en del av någon slags taktik som används vid brott i den nämnda umgängeskretsen. Även Van Koppens uttalande om sunt förnuft vid bedömningen av alternativa förklaringar som anses vara långsökta kan här finna tillämplighet.¹⁶⁴ I enlighet med 'IBE' kan det finnas anledning att mena på att det faktum att det faktiskt var CO:s kläder som bars av skytten bäst beskriver hypotesen om att CO var skytten. Emellertid är det inte motiverat att strikt tillämpa 'IBE' i brottmål. Då en alternativförklaring har introducerats som i och för sig kan vara rimlig, kan det därför vara motiverat att mena på att alternativförklaringen föranleder tvivel beträffande huvudhypotesen. Vad som här

¹⁶⁰ Jfr Dahlman (2018) s. 54.

¹⁶¹ Attunda tingsrätts dom i mål B 7193–21, s. 16.

¹⁶² Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 9.

¹⁶³ Svea hovrätts dom i mål B 5488–22, s. 8.

¹⁶⁴ Se Mackor, Jellema och Van Koppen (2020) s. 17.

blir ett problem är frågan om en förklaring, som kan anses vara något plausibel, ska motivera att den förklaring som åklagaren gör gällande ska avfärdas. Det stämmer att det därför kan bli motiverat, åtminstone enligt 'The Relative Plausibility Theory', att i enlighet med hovrättens bedömning, meddela ett friande domslut. Som tidigare diskuterats kan en sådan ordning däremot föranleda vissa ifrågasättanden och det har även kritiserats som en svaghet i teorin.

6.4.4 Avslutande kommentar

Avslutningsvis kan det framhållas att det blir tydligt att tingsrätten och hovrättens analyser skiljer sig stort i fråga om de olika bevisfaktumen. Den grundläggande skillnaden förefaller vara, utöver vissa av de felkällor som presenterats i tidigare analyserande avsnitt, sammanläggningen av indiciebevisningen. Tingsrätten har gjort en mer övergripande bedömning av samtliga bevisfaktum och menat på att deras sammanlagda beviskraft uppfyller beviskravet. Hovrätten har gjort mer isolerade och enskilda bedömningar av olika bevisfaktum och således kommit fram till att beviskravet inte var uppfyllt. Att bedöma sådana aspekter av bevisvärderingen faller emellertid utanför uppsatsens syfte och kommer därför inte att analyseras vidare.

Flertalet bevisfaktum i målet har kunnat understödja olika alternativförklaringar och det är inte helt tydligt vilken förklaring som kan anses var särskilt plausibel. Sunt förnuft och bedömningar som förankrad i bakgrundskunskaper hade kunnat utgöra vägledning i bedömningen av förklaringarna. Det nämnda finner särskilt tillämplighet för de fall den tilltalade invänt med en förklaring som visserligen förklarar ett bevisfaktum, men på ett långsökt sätt. Det måste därför göras en helhetsbedömning i sådana fall. I fallet vill jag därför hävda att det förhållit sig så att enstaka alternativförklaringar inte är enkla att understödja men att en helhetsbedömning och sammanläggning bättre kunde skina klarhet i frågan om skuld, i enlighet med Liptons uttalande om 'IBE'.¹⁶⁵ Utgångarna kan uppenbarligen skilja sig därefter, i enlighet med de analyserade domskälen i de två instanserna.

¹⁶⁵ Jfr Lipton, s. 117.

7 De åtalade flickvännerna

7.1 Bakgrund och domslut

I målet åtalades fyra personer, BS, MA, SB¹⁶⁶ och EK, för medhjälp till mord m.m. Åtalet för mord grundade sig i en konflikt mellan två grupperingar, där bl.a. AM ingick i en av grupperingarna och HM i den andra. Den 15 juli 2020 sköts AM till döds. HM:s bror JM sköts sedan till döds den 25 juli 2020, vilket är det mord som den nu åtalade gärningen avsåg. Under hösten 2020 uppkom misstankar mot de fyra åtalade personerna.¹⁶⁷ I båda instansernas domskäl utreddes även möjligheten till att en annan person, HV, skulle vara gärningsperson. Observera däremot att HV inte var åtalad i målet.¹⁶⁸ De åtalade hade en relation som förhöll sig enligt följande: EK och BS hade någon form av relation, SB och MA hade någon form av relation, BS och MA var vänner och alla fyra umgicks under den tid som föregick gärningen.¹⁶⁹ Samtliga dömdes för medhjälp till mord i tingsrätten.¹⁷⁰ Domen överklagades till hovrätten beträffande två av de åtalade, SB och EK. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut.¹⁷¹ Vid gärningstillfället var SB och EK 17 respektive 18 år. BS och MA var 22 respektive 25 år gamla.¹⁷²

7.2 Tingsrättens bedömning

Av gärningsbeskrivningen framgår det inte vem som avfyrade det dödande skottet mot JM. BS, MA och SB åtalades i första hand som medgärningsmän för mord, och EK som medhjälpare. Ingen av vittnena kunde peka ut exakt vilka personer de såg vid brottsplatsen och heller inte vem som avlossade skottet. I samma del konstaterade tingsrätten att de uppgifter som EK lämnade vid förhör om förhållandena på platsen stämde väl överens med hur platsen faktiskt såg ut då tingsrätten höll syn där.¹⁷³

EK uttalade under huvudförhandlingen i tingsrätten att hon inte deltog i någon planering och heller inte i mordet på något annat sätt. Hennes relation till BS var viktig för henne under den perioden eftersom han, enligt henne själv, ”alltid funnits där för henne”. Av den bevisning som presenterades fanns bl.a. en film som togs på EK:s telefon vid brottsplatsen på en igelkott, där skor tillhörande de tilltalade syntes i bild. På EK:s iPad hade även någon sökt på hur man blir av med krutsrester på kläder. Under hennes säng hade bl.a. kläder som burits av de åtalade återfunnits. Dessa beslagtogs.¹⁷⁴ I förhör uppgav EK att hon fick kläderna i uppdrag att tvätta och bränna

¹⁶⁶ Observera att noteringen SB här alltså avser en tilltalad i målet, och inte det expertvittne som tidigare nämnts i uppsatsen.

¹⁶⁷ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 21.

¹⁶⁸ Se Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 46–47 och Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 18–19.

¹⁶⁹ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 34 f.

¹⁷⁰ Se Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 3, 7, 11 och 15.

¹⁷¹ Se Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 2 och 5.

¹⁷² Se Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 1, 5, 9 och 13.

¹⁷³ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 37 ff.

¹⁷⁴ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 34 f.

dem i utbyte mot 50 000 kr. Kvällen dagen innan skjutningen befann hon sig, enligt egen utsaga, i SB:s lägenhet och fick se en pistol samt fick uppgifter om JM:s utseende. Hon stängde även av sin telefon och lämnade den hos SB. Samtliga åtalade cyklade sedan till brottsplatsen, varpå EK placerade sig en bit bort från de andra. EK hörde sedan ett skott varpå de andra kom cyklandes mot henne. Hon var drogpåverkad vid tillfället och uppgav därför att hon inte helt uppfattade vad som hände. Efter händelsen hade BS sagt till henne att SB velat skada henne men att han hindrade det.¹⁷⁵

SB uppgav inte några uppgifter av betydelse. Hon redogjorde däremot för ett meddelande som skickades från EK:s till hennes telefon med hot om att hennes mors lägenhet skulle sprängas om hon talade under förhandlingen.¹⁷⁶

I fråga om SB:s skuld gjorde tingsrätten följande bedömning. Inget vittne uppgav att de såg en kvinna på brottsplatsen. I denna del framhöll däremot tingsrätten att SB är storväxt för att vara kvinna och att det är möjligt att vittnena förväxlade SB:s närvaro med en mans i mörker. SB:s DNA återfanns på mynningen av en flaska som hittades mellan brottsplatsen och bänken där EK satt. Tingsrätten menade att det var klarlagt att SB umgicks med resterande åtalade den 24 och 25 juli. Även EK:s uppgifter var betungande för SB, och uppgifterna fick anses bekräftade av resterande utredning. Bland de kläder som beslagtogs från EK fanns bl.a. kvinnokläder; DNA påvisades däremot inte på dessa. Tingsrätten menade i denna del att det var osannolikt att EK skulle låta sina egna kläder ligga i en soppåse i två månader under sin egen säng, varför de måste ha tillhört SB. Ett vittne kontaktade även polisen och uppgav att BS och MA berättade för henne att en kvinna befann sig på brottsplatsen. Tingsrätten menade att det sammantaget förhöll sig så att utredningen styrkte SB:s skuld.¹⁷⁷

I fråga om EK:s skuld framhöll tingsrätten följande. De uppgifter som hon lämnade under polisförhör ansågs bekräftade av utredningen i övrigt i så hög grad att de kunde läggas till grund för bedömningen. Tingsrätten menade att det nämnda, sammantaget med att hon sökte på skottlossning och hur man blir av med krutrester, var betungande för EK. Vittnen berättade även att de fanns cyklar i området för gärningsplatsen. Sammantaget föranledde det nämnda alltså att EK:s skuld ansågs vara påvisad.¹⁷⁸

Avslutningsvis utredde tingsrätten möjligheten till alternativa gärningspersoner, särskilt i fråga om en HV vars DNA fanns på två föremål på brottsplatsen. Tingsrätten bedömde den nämnda alternativförklaringen som osannolikt främst p.g.a. två omständigheter. För det första ska vittnen ha uppgett att JM gick med en annan man när de såg honom i nära anslutning till gärningen. JM ska ha varit orolig redan under den kvällen, men uppträdde lugnt i dennes närvaro. Att låta en okänd man gå med honom innan gärningen framstod som högst osannolikt, enligt tingsrätten. Detta framhöll

¹⁷⁵ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 35 f.

¹⁷⁶ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 31.

¹⁷⁷ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 44 f.

¹⁷⁸ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 45 f.

tingsrätten särskilt då JM var på väg att träffa sin bror samt att de två männen ska ha skrattat tillsammans. Tingsrätten menade därutöver att det var näst intill omöjligt att två olika grupperingar, alltså de åtalade å ena sidan samt HV å andra sidan, samtidigt var ute efter att mörda JM enligt parallella och separata planer.¹⁷⁹ Den alternativ förklaringen avfärdades därmed.

7.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut beträffande både SB och EK.¹⁸⁰ Domskäl- len är relativt lika tingsrättens. Därutöver menade hovrätten att de sökningar EK gjorde på sin iPad var besvärande för henne, eftersom de talade för att hon hade insyn i vad som hade hänt. På de föremål som beslagtogs under EK:s säng fanns DNA från BS och MA, men inte SB. Fingeravtryck från EK återfanns endast på en telefon. Utifrån det hot som skickades från EK:s till SB:s telefon visade mastuppkopplingar att BS befann sig i närheten till EK när meddelandet skickades.¹⁸¹

I fråga om mannen (som hovrätten bedömde måste ha varit HV) som gick med JM innan gärningstillfället menade hovrätten att han inte syntes till av vittnena efter att de hörde skotten. Hovrätten ansåg därför att han inte var skytten, då denne person försvann från gångvägen efter att skotten hördes.¹⁸²

Avslutningsvis menade hovrätten att flickornas uppsåt till mord var påvisad samt att de främjade gärningen genom att bistå med olika handlingar som beskrevs ovan. Här framhöll även hovrätten att det var oklart vad exakt de två flickorna gjorde vid tidpunkten då skotten avlossades, men att det nämnda endast gjorde att de inte kunde dömas som medgärningsmän. De dömdes alltså i stället som medhjälpare.¹⁸³

7.4 Analys av de alternativa förklaringarna

7.4.1 En alternativ gärningsperson

Både tingsrätten och hovrätten avfärdade möjligheten av att HV skulle vara gärningsperson.¹⁸⁴ Följande avsnitt kommer inte att bedöma eventuell skuld för HV, då det faller utanför uppsatsen syfte. Avsnittet kommer endast analysera de resonemang som domstolarna förde i fråga om denna alternativa förklaring.

Tingsrätten presenterade, i fråga om HV, en alternativförklaring om att HV kunde vara alternativ gärningsperson. Enligt tingsrättens resonemang kan det utläsas att den alternativa förklaringen avfärdades eftersom det framstod som högst osannolikt att HV å ena sidan, och de åtalade å andra sidan, parallellt planerade att mörda JM

¹⁷⁹ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 46 f.

¹⁸⁰ Se Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 2 och 5.

¹⁸¹ Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 11 ff.

¹⁸² Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 9.

¹⁸³ Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 17 ff.

¹⁸⁴ Se Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 46–47 och Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 18–19.

samtidigt. Även det faktum att vittnet menade på att JM och den person han gick med skrattade ihop och kände varandra var av betydelse. Tingsrätten bedömde det som osannolikt att JM skulle vara så pass bekväm om han misstänkte att denna person planerade att skada honom. Följande alternativförklaringar var således för handen i tingsrättens bedömning:

1. De fyra åtalade planerade och utförde mordet
2. En annan gärningsperson (HV) planerade och utförde mordet

Att en alternativ gärningsperson och de fyra åtalade skulle ha planerat ett mord samtidigt var något som diskuterades i domskälen, men som ansågs vara mycket osannolikt; Således värderades det inte. Detta hade kunnat vara ett utforskat alternativ som rätten inte värderar och därav kan härledas till en felkälla. Om än osannolikt, så är det inte nödvändigtvis omöjligt. Det är däremot inte det nämnda som är av primärt intresse vid en analys av tingsrättens domskäl. Här ska det framhållas att mordet har utförts i en gängkriminell miljö. Ett vanligt fenomen inom den gängkriminella miljön är just att personer som ett offer litar på lurar dem till en plats där de sedan utsätts för brott.¹⁸⁵ I denna del av analysen ska det alltså understrykas att det blir tydligt att bedömaren projicerat sin egen referensram vid bedömningen av alternativförklaringen, och därigenom hävdas den som icke-plausibel även om detta inte nödvändigtvis är understöddt av utredningen i sig. Här ska det betonas att det inte hävdas att det måste varit en alternativ gärningsperson som utfört gärningen. I stället ska det nämnda belysa det faktum att bedömaren har gjort överväganden som är särskilt bekväma och lättförståeliga mot bakgrund av deras egen kunskap om omvärlden, utan att problematisera deras tankegång.

Det får anses vara klarlagt, mot bakgrund av utredningen, att flickorna var involverade och hade någon form av relation med de åtalade männen. Att EK:s uppgifter stämde väl överens med utredningen talade även för att flickorna var närvarande på platsen då händelseförloppet utspelade sig. Det som därför får anses vara omtvistat är flickornas skuld: Alltså, om flickorna deltog i gärningen på ett sätt som kunde anses vara brottsligt mot bakgrund av åtalet för mord. Tingsrätten menade på att det faktum att den ovan presenterade alternativförklaringen framstod som orimlig talade för att kvartetten var delaktig i gärningen. Det nämnda kan däremot inte anses vara en logisk slutsats: Som nämnt var målets knäckfråga om flickorna varit delaktiga på ett brottsligt skuldbeläggande sätt i gärningen. Att en annan person utförde gärningen hade visserligen avfärdat deras skuld. Att det däremot var den åtalade kvartetten säger emellertid ingenting om de åtalades enskilda skuld. Här dras alltså en slutsats av tingsrätten som inte kan anses vara befogad då det är flera led som lämnas obesvarade. Här kan tingsrätten alltså inte anses ha formulerat en kvalitativ alternativförklaring. Fortsättningsvis kan det konstateras att det vid formuleringen av den nu analyserade alternativförklaringen blir tydligt att vissa brister. Här kan bland annat problemet om 'the bad lot' och 'the best of the bad lot' lyftas. Då de generade alternativa

¹⁸⁵ Det nämnda kallas för att "goa" någon. För exempel på en dom där det värderas av Svea hovrätt, se Svea hovrätts dom i mål B 9407–21/B 3900–21 s. 83 om Vårbynätverket.

förklaringarna inte är kvalitativa i sig kan det alltså medföra att den valda förklaringen inte är den bästa.

I hovrättens domskäl blir problematiken utifrån analysen av alternativförklaringen ännu tydligare. Samma alternativa förklaringar aktualiserades i hovrätten. I hovrätten har domen från tingsrätten endast överklagats i förhållande till SB och EK. Alternativförklaringen säger återigen ingenting om vare sig SB:s eller EK:s delaktighet och nämner heller inte någon av de klagande. Vidare är många av de bevisfaktum som lyfts av hovrätten bl.a. att BS och MA diskuterade gärningen efter dess inträffande, att kläderna som beslagtogs hade DNA från BS och MA från sig samt att BS hade setts i JM:s trapphus innan gärningens inträffande.¹⁸⁶ Frågan är vad hovrätten vill belysa med de nämnda bevisfaktumen. Kan det verkligen tala för EK:s och SB:s skuld att bevisfaktum som endast är kopplade till BS och MA lyfts i domskälen? Enligt den förklaringsbaserade bevisvärderingen får det anses vara ifrågasatt, eftersom det en förklaring ska täcka och förklara de förekomna bevisfaktumen. Att bevisfaktum som talar för två personers skuld således ska användas för att på något sätt styrka två helt andra personers skuld framstår därför som obefogat. Här framkommer det alltså att hovrätten, i sitt resonemang, bedömer alternativa förklaringar som uppvisar bristande förklaringsförmåga av bevisfaktumen.

7.4.2 Outforskade alternativförklaringar

I denna del vill jag presentera en alternativhypotes som kan anses vara en alternativförklaring till flickornas delaktighet i gärningen, men som inte värderas av rätten. Syftet av avsnittet är emellertid inte att spekulera kring de tilltalades personliga förhållanden utan endast att presentera ytterligare alternativförklaringar. Detta eftersom rättens bevisvärdering inte anses vara fullgod om rätten inte är säker på att de förklaringar som värderas är uttömmande enligt bland annat 'IBE'.

Av domskälen framgår det att ett sms skickades från EK:s telefon till SB:s telefon med hot om att spränga SB:s mors lägenhet om "något gick ut".¹⁸⁷ Hovrätten betonade även att det framgick av EK:s och BS:s telefonuppkopplingar att de var i närheten av varandra när sms:et skickades.¹⁸⁸ Att varken tingsrätten eller hovrätten här har introducerat en alternativhypotes som tar fasta på att flickornas delaktighet i gärningen eller närvaro vid brottsplatsen varit motiverad av exempelvis rädsla eller hot bör därför ifrågasättas. SB lämnade inte några uppgifter under förhandlingarna och det kan därför understrykas att denna tystnad inte ska användas emot henne i enlighet med rätten att tiga. Det är däremot inte allt för långsökt att mena på att det kan ha skett i det nämnda fallet.

Av domen kan det utläsas att av EK:s uppgifter att den sommaren där mordet skedde uppfattades av henne som märklig, att hon brukade droger samt anförtrorde sig till BS. I denna del bör det även framhållas att de dömda männen är flera år äldre än

¹⁸⁶ Se Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 26.

¹⁸⁷ Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 34.

¹⁸⁸ Göta hovrätts dom i mål B 1856–2, s. 15.

flickorna, som då var 17 och 18.¹⁸⁹ De nämnda omständigheterna kan även tala för att flickorna befunnit sig i en beroendeställning eller utsatt situation vid tiden för planeringen och utförandet av gärningen. Varken hovrätten eller tingsrätten resonerar däremot om det. Vid utrönandet av den bästa förklaringen kan subjektiva uppfattningar som bedömaren besitter påverka de alternativförklaringar som uppställs. Här är det därför inte omotiverat att lyfta att bedömaren säkerligen har svårt, mot bakgrund av sin egen subjektivitet, att sätta sig in i situationen av en ung kvinna som hamnat i fel umgängen och agerar lagstridigt. Även detta ska ifrågasättas vid bedömningen av de alternativa förklaringarna i målet.

De förklaringsbaserade bevisteorierna ställer krav på att de förklaringar som genereras ska kunna förklara förekomsten av bevisfaktum och att de ska kunna överensstämma med bakgrundskunskaper. Det nämnda bör uppfyllas med enkelhet i fallet då EK:s berättelse förklarar näst intill samtliga bevisfaktum. Det finns således anledning att mena att en alternativförklaring där flickorna varit utsatta i händelseförloppet, eller åtminstone inte aktivt deltagit i det, kan vara plausibel. I enlighet med 'IBE' ska då den bästa förklaringen väljas. Observera här att det högt ställda beviskravet utgör ytterligare en omständighet för rätten att beakta. Eftersom den presenterade alternativa förklaringen i följande avsnitt likväl kan anses vara kvalitativ och plausibel mot bakgrund av de förklaringsbaserade bevisteorierna kan det därför ifrågasättas hur det kommer sig att båda instanserna ändå meddelade fällande domar.

Sammanfattningsvis kan det således ifrågasättas om domskälen från tingsrätten och hovrätten verkligen motiverar ett fällande domslut i fråga om EK och SB. Mot bakgrund av uppsatsens syfte finns det alltså anledning att mena på att plausibla alternativa förklaringar som talar för deras oskuld hade kunnat föreligga. En sådan misstanke ska i sig kunna föranleda ett friande domslut.

¹⁸⁹ Männena är födda år 1998 och 1995, medan flickorna är födda 2003 och 2004. Se Örebro tingsrätts dom i mål B 4515–20 m.fl., s. 1, 5, 9 och 13.

8 Något om HD:s bevisvärderingsdomar från 2023

8.1 Bakgrund

I februari 2023 meddelade HD två domar i två uppmärksammade fall. I fallen var det särskilt bevisvärderingen i mål om gängkriminalitet som var av intresse.¹⁹⁰ I följande avsnitt kommer bakgrunden av de båda målen redogöras för i korta ordalag. Vidare kommer det att analyseras vad HD:s domskäl skulle kunna innebära för värderingen av alternativförklaringar i framtida domar.

8.2 HD:s uttalade om alternativförklaringar

I domskälen skriver HD att samtliga alternativförklaringar som kan anses vara beaktansvärda inom ramen för utredningen ska övervägas. Någorlunda rimliga förklaringar måste alltså uteslutas för att en fällande dom ska kunna meddelas. Betydelsen av en förklaring i det enskilda fallet kan även påverkas av den övriga utredningen.¹⁹¹ De nämnda principerna kan inte anses vara nya inom bevisvärderingen. Det som HD uttalar kan deriveras bl.a. av 'IBE' och samtliga förklaringsbaserade bevisteorier som är aktuella i uppsatsen.

8.3 Busshållsplatsmordet

Domen avser mordet på WM som skedde vid en busshållplats i Märsta år 2020. AC åtalades för mord men förnekade gärningen.¹⁹² AC fälldes i tingsrätten men friades senare i hovrätten.¹⁹³ Mordet tillmättes stor medial uppmärksamhet, särskilt i fråga om hur bevisvärderingen i mål om gängkriminalitet är ett utbrett problem som den svenska juridiken har mött på senaste år.¹⁹⁴

8.3.1 Alternativförklaringar i målet

Enligt vittnesuppgifter anlände skytten till brottsplatsen på en elsparkeykel iklädd en olivgrön jacka.¹⁹⁵ En liknande jacka återfanns senare i AC:s bostad. Jackan hade även blodbesudlingar, och analysen av dem talade starkt för att det blodet kom från WM. På jackan fanns även spår av tändsatspartiklar, varav tre av tändsatspartiklarna hade samma ovanliga sammansättning som patronhylsorna på brottsplatsen. AC:s DNA fanns även på jackan.¹⁹⁶ AC menade att DNA:t på jackan uppstod genom kontaminering då den hängde bredvid andra jackor. Försvarens menade även på att någon annan kunde ha burit jackan vid gärningstillfället eftersom många andra personer vistades i lägenheten. HD menade i denna del att främst två saker kunde utesluta

¹⁹⁰ Sveriges Domstolar.

¹⁹¹ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 14 och dom i mål B 2354–22 p. 15.

¹⁹² Se Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p.1–3.

¹⁹³ Attunda tingsrätts dom i mål B 367–21, s. 2 och Svea hovrätts dom i mål B 8398–21, s. 2.

¹⁹⁴ Jfr Dahlman (2022).

¹⁹⁵ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 35.

¹⁹⁶ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 43–45.

de alternativa förklaringarna. För det första var AC:s DNA avsatt på en plats där bärare av jackor vanligtvis avsätter DNA. För det andra återfanns jackan i AC:s bostad.¹⁹⁷

Ett vittne uppgav att skytten och offret stod nära varandra och att WM viftade med armarna under händelseförloppet.¹⁹⁸ Försvaret hänvisade i denna del till expertvittnet SB:s uppgifter om att bakåtsprut endast sker vid skjutning i huvudet, vilket det inte var fråga om här. HD menade i denna del att blodbesudlingarna istället kunde förklaras av att skytten och WM stod nära och att den flyende WM bl.a. viftade med armarna.¹⁹⁹ Vidare återfanns åtta patronhylsor på brottsplatsen varav tre hade AC:s DNA på sig. AC rörde sig under tiden för gärningen i kriminella kretsar, varför det ansågs vara möjligt att DNA:t avsattes vid ett helt annat tillfälle. Här menade HD att trots att det inte gick att avgöra när DNA:t avsattes så kunde det inte anses ha ett oväsentligt bevisvärde, trots alternativförklaringen.²⁰⁰ Avslutningsvis stämde inte vittnenas helt med AC:s utseende, främst i fråga om hans längd. HD framhöll däremot här att det är enkelt att missta någons längd, särskilt då gärningspersonen hade luva på sig. Övervakningsfilmen visade även en gärningsperson som överensstämde med AC utseende.²⁰¹

Två alternativa gärningspersoner gjordes gällande av försvaret. I fråga om den första menade HD att inget utöver att han tidigare hade gjort sig skyldig till brott och hade vistats i AC:s lägenhet talade för hans skuld. Den andra gärningspersonen aktualiserades genom ett anonymt tips. Efter att förhör hade hållits med personen fördes inte utredningen vidare. HD menade vidare att tipset var anonymt och kortfattat vilket också påverkade dess betydelse.²⁰² HD lämnade alltså alternativförklaringarna utan avseende.

Ett justitieråd var skiljaktig i fråga om AC:s skuld. Det skiljaktiga justitierådet menade bl.a. att AC:s kriminella tillhörighet ökade sannolikheten av vissa alternativförklaringar. Ett exempel var att AC:s DNA återfanns på tre patronhylsor på brottsplatsen. Justitierådet menade att det var fullt möjligt att AC:s DNA hade avsatts vid ett tillfälle som var separat från gärningen. I fråga om jackan menade justitierådet att den beslagtogs fyra månader efter att gärningen inträffade. Trots att AC:s DNA fanns på jackan kunde det inte anses vara säkert att det avsattes genom att AC burit den, och då vid gärningstillfället. Vidare ansågs utredningen i fråga om en av de anförda alternativa gärningspersonerna inte vara robust. Avslutningsvis framhölls det att nyckelvittnet menade på att gärningspersonen var tio till femton centimeter längre än vad AC faktiskt är.²⁰³

¹⁹⁷ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 53, 54 och 56.

¹⁹⁸ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 37.

¹⁹⁹ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 48–49.

²⁰⁰ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 39, 41 och 42.

²⁰¹ Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 60–62.

²⁰² Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, p. 73–75.

²⁰³ Justitierådet Peter Asp var skiljaktig i frågan och menade på att domslutet skulle ha varit friande. Se här Högsta domstolens dom i mål B 5952–21, s. 25–29.

8.3.2 Analys och avslutande kommentar

HD gör inga särskilda analyser av vad som bör förväntas av en plausibel alternativförklaring. Det förefaller kort sagt vara så att HD helt enkelt avfärdar alternativförklaringar som i och för sig kunde vara plausibla genom att mena på att de inte helt förtog kraften av huvudhypotesen. Avslutningsvis gjorde HD en sammanlagd avvägning av bevisfaktumen och menade därigenom på att beviskravet var uppfyllt. Det är inte orimligt att mena på att det likväl hade kunnat bli en motsatt utgång i fallet. Det nämnda blir även tydligare till följd av den skiljaktiga meningen. Här verkar det därför handla om en sammanvägd bedömning av samtliga bevisfaktum och förklaringar som har gjort att majoriteten menat på att AC:s skuld var styrkt. Detta trots förekomsten av alternativa förklaringar som i och för sig hade kunnat vara plausibla.

Vidare kan det lyftas att det i målet fanns många bevisfaktum som talade för, eller åtminstone pekade åt, riktningen för AC:s skuld. Här har majoriteten av justitieråden bedömt att flertalet bevis just talat för att AC:s skuld och att han därför fälldes. Existensen av någorlunda plausibla alternativförklaringar kan föranleda den raka motsatsen, vilket är argumentationslinjen som det skiljaktiga justitierådet följt. Återigen blir det här fråga om en mycket svår avvägning: Ska någorlunda plausibla alternativförklaringar föranleda ett friande domslut även om åklagarens förklaringar är bättre? Här är det principerna från brottmålsrättegången som står starka, varför både den enda och den andra utgången är fullt möjlig. Det får därför anses vara en avgörande faktor huruvida bevisvärderingen görs på ett sätt som sammanväger samtliga omständigheter i förhållande till huvudhypotesen istället för att göra isolerade bedömningar av var bevisfaktum gentemot olika delteman.

8.4 Mordförsöket på Årsta torg

Domen avsåg ett åtal om försök till mord.²⁰⁴ MA, AS och KW (ej part i HD) var vänner och vistades ofta vid Årsta torg. Människor kände sig otrygga av deras närvaro, då de brukade vistas på platsen i gäng, bruka narkotika samt uppträda hotfullt. Ordningssvakterna JA och DG avvisade MA och AS från platsen eftermiddagen den 12 april 2019 till följd av att de öppet brukade cannabis. När JA och DG senare lämnade platsen i sin tjänstebil besköts de med ett skott. Ingen skadades.²⁰⁵ Tingsrätten friade MA, AS och KW.²⁰⁶ Då domen överklagades justerade åklagaren gärningsbeskrivningen så att det inte längre framgick vem av de tre som avfyra vapnet.²⁰⁷ Hovrätten dömde MA och AS för gärningen men friade KW.²⁰⁸ Domen överklagades till HD, som friade MA och AS.²⁰⁹

²⁰⁴ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, s. 4.

²⁰⁵ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 1–4.

²⁰⁶ Södertörns tingsrätt dom i mål B 751–19 och B 5969–19, s. 4, 9 och 12.

²⁰⁷ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 8.

²⁰⁸ Svea hovrätts dom i mål B 10649–19, s. 2, 4 och 7.

²⁰⁹ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, s. 4.

8.4.1 Alternativförklaringar i målet

Då den beskjutna bilen undersöktes påträffades kulan i bilen och en tomhylsa i närheten. I en källarlokal påträffades även ett vapen 20 minuter efter gärningen samt två buffar.²¹⁰ Åberopade övervakningsfilmer visade att MA och AS blev mycket upprörda då de avvisades från platsen, vilket talade för närvaron av motiv för brottet enligt HD. Den patronhylsa som påträffades i bilen talade starkt för att den avlossades i pistolen och i någon mån för att den är utskjuten från pistolen. Det ansågs tala mycket starkt för att vapnet i källarlokalen var det vapen som användes vid gärningen. På vapnet fanns endast DNA från KW. Av vittnesuppgifter framgick det att det fanns ett vapen som cirkulerade i gänget som liknade det vapen som fanns i källarlokalen. Utredningen påvisade att ungdomarna hade vistats i källarlokalen vid flera tillfällen.²¹¹ MA och AS: telefoner kopplade upp mot en telemast som täckte källarlokalen kort efter avvisandet. AS hade även vid upprepade tillfällen försökt ringa TP, som var den person som vanligtvis gav dem tillgång till källarlokalen. Det ansågs vara utrett att MA och AS fick tillgång till källarlokalen efter avvisandet.²¹²

Tre vittnen uppgav att de såg MA på ett café i Årsta ca kl. 17. Det gick däremot inte att säkerställa om detta var innan eller efter gärningstillfället samt om han var själv eller inte. Ingen som hördes i målet såg heller skottet avfyras mot bilen. I enlighet med de signalement som vittnen gav kunde det ha varit MA som var skytt. Tändsatspartiklar återfanns på AS:s vänstra hand samt en handske som låg i AS jacka och även på MA:s jacka. Partiklarna överensstämde (med undantag för en på AS hand) med sammansättningen av den återfunna patronen. Av en film på KW:s telefon framgick det att samma vapen som användes vid gärningen avfyrades i Årsta tidigt samma morgon. HD drog därför slutsatsen att det inte gick att säkerställa att de förekomna bevisfaktumen kunde stödja specifikt den åtalade skjutningen. De tekniska spåren kunde alltså ha avsatts vid ett annat tillfälle, förslagsvis den morgon där vapnet avfyrades.²¹³

Den alternativförklaring som främst gjordes gällande var således att den tekniska bevisningen inte kunde kopplas specifikt till gärningen, särskilt då vapnet bevisligen avfyrades samma morgon.

8.4.2 Analys och avslutande kommentar

I fallet konstaterade inte HD något särskilt i fråga om alternativförklaringar. Till skillnad från den tidigare analyserade domen i HD gjorde rätten denna gång bedömningen att de alternativa förklaringarna förtog tillräckligt med kraft från åklagarens huvudhypotes att en friande dom ansågs vara motiverad.

I fallet fanns det bevisning, i form av en film på KW:s telefon, som utgjorde ett bevisfaktum som tydligt stärkte den alternativa förklaringen om att vapnet avfyrades vid ett annat tillfälle utöver gärningstillfället. Att det nämnda bevisfaktumet

²¹⁰ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 5.

²¹¹ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 33–38.

²¹² Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 40 och 42.

²¹³ Högsta domstolens dom i mål B 2354–22, p. 53–55.

förelegat ska inte anses utgöra ett hinder för att meddela ett fällande domslut. Detta eftersom alternativförklaringarna i ett sådant läge inte är ömsesidigt exklusiva och uttömmande. Det kan ha förhållit sig så att vapnet avfyrades både tidigt på morgonen, och vid gärningstillfället, och ytterligare gånger om så hade gjorts gällande. En helhetsbedömning får anses vara befogad i ett sådant fall. Likväl som HD konstaterade att den tekniska bevisningen inte kunde anses styrka att gärningen skedde på ett sådant sätt som åklagaren gjort gällande, hade det HD kunnat hävda att bevisningen som gjorts gällande hade en kumulerad beviskraft som styrkte huvudhypotesen.

9 Avslutande analys

Följande avsnitt kommer att utgöras av en sammanfattande och övergriplig analys, som sammanfattar tidigare rättsfallsanalyser och besvarar syfte och frågeställningar. Analysen kommer att delas in i rubriker utifrån uppsatsens tre frågeställningar för att tydliggöra vilka delar av uppsatsen som är relevanta för respektive fråga.

9.1 Formuleringen av alternativförklaringar

Uppsatsens första frågeställning berör hur formuleringen av alternativförklaringar ser ut i de analyserade domarna. Det nämnda specificeras genom två underfrågor. Underfrågorna avser för det första i vilken utsträckning formuleringen av alternativa förklaringar utgör övertaganden av parternas formuleringar alternativt ett introducerande av rättens egna förklaringar och för det andra i vilken mån alternativförklaringar utgörs av negeringar av åklagarens påstående. Hur en alternativförklaring formuleras har betydelse för den beviskraft som ett bevis kan tillmätas. Ibland är även formuleringen avgörande för om bevisfaktumet kan tillmätas någon betydelse i bedömningen över huvud taget; Det nämnda framhölls redan i avsnitt 3.6. Hur en alternativ förklaring utformas är därav av stor betydelse för bevisvärderingen.

I de analyserade fallen kan det konstateras att flertalet formuleringar av alternativförklaringar kan ifrågasättas. Det är tydligtrimligt att åklagarens huvudhypotes ofta utgör en av förklaringarna som rätten värderar. Det nämnda kan ses i samtliga analyserade domar, där åklagarens förklaring till förekomsten av ett bevisfaktum ställs emot alternativförklaringar. När det i ett andra led introduceras alternativförklaringar kan det konstateras att rätten många gånger utnyttjar tilltalades utsagor som alternativförklaringar. Det kan även förhålla sig som så att rätten introducerar sina egna förklaringar, och därigenom gör en värdering av de givna alternativförklaringarna. Det nämnda kan inte anses vara en okänd arbetsordning, då den är igenkännbar i bevisvärderingsprocessen i stort men även de presenterade teorierna i uppsatsen.²¹⁴ Här ska det även lyftas att samtliga berörda förklaringsbaserade bevisteorier hävdar att bedömaren är den som ska uppställa och generera förklaringar. Det ska därför lyftas att det kan innebära att subjektivitet i formuleringen av förklaringar är oundviklig, och att bedömaren livserfarenheter alltså har en inverkan på hur en formulering ser ut.

I fråga om den första möjligheten som rätten utnyttjat, alltså att introducera alternativförklaringar baserade på parternas talan, kan följande konstateras. De parter som gör alternativförklaringar gällande gör det naturligtvis med sitt eget intresse i centrum. En försvarare och en tilltalad har som huvudsakligt mål att fria den tilltalade från åtalet. Likväl har en åklagare som mål att fälla denne till ansvar. Att endast utnyttja parternas introducerade alternativförklaringar i bevisvärderingen kan därför medföra en risk för att endast meddela jämförande domslut, där samtliga möjliga utgångar inte värderas mot varandra för att hitta den förklaring som kommer närmast

²¹⁴ Jfr avsnitt 3.2–3.5.

sanningen.²¹⁵ Sådana exempel syns bland annat i 'Mordförsöket på skolgården', i fråga bevisfaktum såsom blodstänk på de tilltalades jackor (se avsnitt 4.2). Alternativförklaringarna kunde där inte anses spegla de bevisfaktum som fanns för handen. Liknande resonemang kan även appliceras på bevisfaktum i 'Skotten på Gamlegården', där bland annat MT:s luvjacka och DNA:t på vespan (se avsnitt 5.4.1–2) värderades gentemot bevisfaktum som i slutändan inte nödvändigtvis kunde anses styrka de genererade alternativa förklaringarna. Samma sak kan konstateras i fråga om 'De åtalade flickvännerna' där det vid flertalet tillfällen framhölls av rätten att bevisfaktum, som inte hade en direkt koppling till de åtalade flickvännerna, ansågs ha en betydelse för värderingen av deras skuld (se avsnitt 7.4.1). Således kan det fastställas att formuleringen av alternativa förklaringar kan ifrågasättas i fall där rätten inte nödvändigtvis problematiserar vart parternas alternativa förklaringar kommer ifrån. När de genererade alternativa förklaringarna inte kan anses spegla bevisfaktumen som har presenterats kan det sålunda innebära att formuleringen av förklaringarna inte är kvalitativa. Det nämnda kan innebära att idén om vad som är en plausibel alternativförklaring snävas ner till ett spektrum som endast täcks av parternas talan. Det hade i sin tur kunnat medföra att innebörden av en plausibel alternativförklaring blir godtycklig. Alternativförklaringar som inte nödvändigtvis har stöd i utredningen kan således anses vara plausibla på frågvisa grunder. En sådan problematik är även nära angränsad till problemet om 'the bad lot' och 'the best of the bad lot' inom 'IBE'.

Det ska däremot konstateras att det ovan nämnda inte är en absolut sanning. I vissa av de analyserade rättsfallen har rätten introducerat sina egna alternativförklaringar. I 'Skotten på Gamlegården' gjordes överväganden i fråga om ME:s skuld då han ankom till lägenheten och bytte kläder ('se avsnitt 5.4.3'). I avsnittet diskuteras det hur hovrätten formulerade en alternativhypotes som innefattade sammanläggningen av flera indicier och därigenom ansågs vara plausibel. I fallet konkurrerade inte nödvändigtvis alternativförklaringen med åklagarens talan, men förtydligade den. Det ska däremot konstateras i denna del att alternativförklaringen inte introducerades av hovrätten uttryckligen, men att den kan utläsas ur hovrättens resonemang. Här medför alltså hovrättens genererade alternativförklaring en specificering av åklagarens talan som sammanlägger de tillgängliga bevisfaktumen, vilket kan anses konkretisera definitionen av en plausibel alternativförklaring i just det fallet.

I fråga om exempelvis förekomsten av tändsatspartiklar gör rätten många gånger korrekta överväganden i fråga om formuleringen av alternativförklaringar. Här kan det även lyftas att samtliga tilltalade i målet vid gärningstillfällena hade en koppling till gängkriminella miljöer. Som framkommer av flertalet domskäl är tändsatspartiklar något som inte kan fastställas vart, när och hur de avsattes. Mot bakgrund av att vapen är vanligt förekommande i organiserade gäng ligger det därför nära till hands att mena på att tändsatspartiklarna avsattes vid ett tillfälle som skiljde sig från gärningstillfället. I analyserna av målen 'Mordförsöket på skolgården' (se avsnitt 4.3.1), 'Brotts- och brandplatsen' (se avsnitt 6.4.2), 'Busshållsplatsmordet' (se avsnitt 8.3.1)

²¹⁵ Jfr avsnitt 3.2.

och 'Mordförsöket på Årsta torg' (se avsnitt 8.4.1) framkommer alternativa förklaringar i fråga om att tändsatspartiklarna möjligtvis avsattes vid ett annat tillfälle (utöver gärningstillfället). Sådana formuleringar av alternativa förklaringar får anses vara befogade och nödvändiga för att utröna förekomsten av bevisfaktumet. Vad som däremot bör lyftas är huruvida rätten lyckas specificera de alternativa förklaringarna, eller om de helt enkelt utgör negeringar av åklagarens presenterade huvudhypotes. I de analyserade fallen syns flertalet exempel på det nämnda, utöver alternativförklaringarna beträffande tändsatspartiklarna. Sådana negeringar kan utläsas ytterligare i fråga om MT:s DNA på vespan och ME:s ankomst i lägenheten i 'Skotten i Gamlegården' (se avsnitt 5.4.2. och 5.4.3.), CO:s DNA på revolvren i 'Brotts- och brandplatsen' (se avsnitt 6.4.1.) och i fråga om alternativa gärningspersoner i 'De åtalade flickvännerna' (se avsnitt 7.4.1.) Det nämnda innebär att även om rätten ibland introducerar sina egna förklaringar, utgör de oftast negeringar av åklagarens påståenden. Vad som då kan konstateras är att det inte särskilt främmande att domstolen många gånger har svårt att mena på att åklagarens huvudhypotes är svår att påvisa, när den står emot formuleringar som speglar att "något annat" hände. En sådan definition av att "något annat" hände kan täcka många olika händelseförlopp. Det går alltså inte att utröna vad som faktiskt är den specifika alternativförklaringen. Sammanfattningsvis medför alltså sådana formuleringar en stor svårighet i fråga om definitionen av vad som är en plausibel alternativförklaring.

9.2 Förekomsten av plausibla alternativförklaringar

Uppsatsens andra frågeställning avser att besvara hur domstolen resonerar i förhållande till domslutet, när det förekommer plausibla alternativförklaringar som talar för den tilltalades oskuld. Frågeställningen kommer som nämnt endast att besvaras utifrån de berörda teorierna i uppsatsen. Frågeställningen omfattar därutöver en underfråga som avser vilken betydelse som den tilltalades gängkriminella tillhörighet tillmäts i fråga om de nämnda resonemangen i rätten.

Först och främst ska det understrykas att samtliga analyserade domar, utom två²¹⁶, avser friande domslut beträffande samtliga av de åtalade. I samtliga domar förekommer det emellertid bevisfaktum vars förekomst är omtvistad. I enlighet med 'IBE' gör det i grunden ingen skillnad ifall det förekommer förklaringar som är någorlunda plausibla eller helt enkelt plausibla (eller som exempelvis Lipton hävdar, är 'lovely'). Grundidén utifrån 'IBE' är nämligen att den mest plausibla förklaringen ska utgöra den så kallade bästa förklaringen. Här är det viktigt att fastställa att 'IBE' inte kan anses vara absolut tillämplig i brottmål.²¹⁷ 'The Relative Plausibility Theory' har fastställt en ordning som innebär att en friande dom bör meddelas när det finns plausibla alternativa förklaringar som talar för den tilltalades oskuld. Det nämnda medför att förklaringar som kan anses vara någorlunda plausibla men än av sämre kvalitet än huvudhypotesen kan motivera friande domslut.²¹⁸ Samtidigt menar Van Koppen att det nämnda inte nödvändigtvis behöver vara ett problem, mot bakgrund av 'The

²¹⁶ Se 'De åtalade flickvännerna' (avsnitt 7) och 'Busshållsplatzmordet' (avsnitt 8.3).

²¹⁷ Se avsnitt 3.2.

²¹⁸ Se avsnitt 3.3.

Scenario Theory'. Detta eftersom han menar att sunt förnuft ska kunna avfärda alternativa förklaringar som visserligen hade kunnat förklara förekomsten av bevisfaktum, men som anses vara konstruerade i efterhand.²¹⁹

Det kan konstateras utifrån de analyserade domarna att modellen föreslagen av 'The Relative Plausibility Theory' står stark. En viss försiktighet kan utläsas i flertalet domskäl, där förekomsten av alternativa förklaringar som visserligen inte kan avfärdas föranleder tvivel som motiverar friande domslut. Som exempel kan förekomsten av SA:s DNA på revolvern i 'Mordförsöket på skolgården' (se avsnitt 4.3.3.), MT:s DNA på vespans handtag i 'Skotten på Gamlegården' (se avsnitt 5.4.2.), CO:s återfunna kläder i 'Brotts- och brandplatsen' (se avsnitt 6.4.3) och tändsatspartiklarna på de tilltalades händer i 'Mordförsöket på Årsta torg' (se avsnitt 8.4.1) nämnas. Det förekommer även uttryckliga rader i domskälen där domstolarna framhåller att förklaringar, som var osannolika, inte kunde lämnas utan avseende.²²⁰ Motsatsvis kan det konstateras att det i fall som 'Busshållsplatismordet' förekommer fällande domslut trots förekomsten av någorlunda plausibla alternativa förklaringar. Här motiverade HD det nämnda med att en sammanvägd bedömning gjorde att alternativförklaringarna i fråga om enstaka bevisfaktum blev mindre avgörande. Liknande resonemang syns även i 'Brotts- och brandplatsen', där det är tydligt att tingsrätten gjorde en mer sammanvägd bedömning än hovrätten och därigenom meddelade ett fällande domslut.²²¹ Sammanfattningsvis kan det alltså konstateras att förekomsten av någorlunda plausibla alternativa förklaringar som talar för den tilltalades oskuld främst medför friande domslut i enlighet med 'The Relative Plausibility Theory'. Det nämnda kan dock påverkas av huruvida rätten gör en sammanvägd bedömning av samtliga bevisfaktum eller en mer isolerad sådan. Detta medför därigenom att det i praktiken är obetydligt om en alternativ förklaring kan anses vara någorlunda plausibel eller helt enkelt plausibel, då det verkar gynna den tilltalade oavsett, så länge sådana isolerade bedömningar görs. Vad som här kan framhållas är att osäkerheten och oviljan att definiera ordet plausibel som framgår av samtliga teorier som beskrivits i uppsatsen gör att definitionen av ordet förblir oklar i praktiken.

Av vissa av de analyserade domarna framkommer det emellertid fall där förekomsten av plausibla alternativa förklaringar ändå motiverade fällande domslut. Inte minst i 'De åtalade flickvännerna' är detta tydligt. Här kan det lyftas att detta kan bero på att alternativförklaringarna inte utreddes i särskilt stor utsträckning. Det förekommer alltså enstaka fall där förekomsten av plausibla alternativförklaringar bortses ifrån och där domslutet ändå blir fällande. I sådana fall kan det röra sig om att rätten inte beaktade eller genererade de alternativförklaringar som var värda att beakta.²²² Det nämnda medför en ytterligare osäkerhet i fråga om vad som anses vara

²¹⁹ Se avsnitt 3.5.

²²⁰ Se bl.a. Uppsala tingsrätts dom i mål B 8384–19, s. 28.

²²¹ Se avsnitt 6.4.4.

²²² HD har fastställt att bevisvärderingen ska beakta samtliga alternativförklaringar som framstår som värda att beakta inom ramen för utredningen, se avsnitt 8.2.

en plausibel alternativförklaring, eftersom vad som då anses plausibelt inte har prövats mot alla beaktansvärda alternativförklaringar.

Sammanfattningsvis kan det alltså konstateras att förekomsten av någorlunda plausibla alternativförklaringar i huvudregel medför osäkerheter i åklagarens talan, och alltså motiverar friande domslut. Det nämnda är en erkänd princip inom bevisvärderingen utifrån främst 'The Relative Plausibility theory' men även delvis motiverat utifrån principer såsom oskyldighetspresumtionens och beviskravet. Således kan det ifrågasättas huruvida det i så fall finns olika grader av begreppet plausibel. Allen och Pardo har inte diskuterat det, utan menar helt enkelt att så länge det finns en alternativförklaring som talar för den tilltalades oskuld och som är plausibel (oavsett hur plausibel), ska det föranleda friande domslut. Rättsfallsanalyserna bekräftar att det verkar föreligga en sådan uppfattning i den svenska juridiken likaså. Huvudregeln är alltså att förekomsten av en plausibel alternativförklaring, oavsett hur plausibel den är, motiverar friande domslut. Definitionen av en plausibel alternativförklaring kan alltså bli oklar då förklaringar som är mindre plausibla ändå styr det meddelade domslutet. Det förekommer däremot undantag för de fall rätten gör mer sammanvägda bedömningar. Innebörden av en plausibel alternativförklaring påverkas alltså även av huruvida det görs isolerade eller mer sammanvägda bedömningar av samtliga bevisfaktum.

Avslutningsvis ska det även lyftas att resonemangen kring plausibla alternativa förklaringar påverkas av de tilltalades tillhörighet i organiserad brottslighet. Den tilltalades omgivning kan medföra att förekomsten av vissa bevisfaktum blir svårare att värdera till skillnad från i andra mål. I vissa fall kan alltså plausibla alternativförklaringar bli svårare att definiera i fall om gängkriminella miljöer, eftersom förekomsten av vissa bevisfaktum blir svårare att analysera. Sådana resonemang syns bl.a. i 'Mordförsöket på Årsta torg' (se särskilt avsnitt 8.4).²²³ Motsatsen har också visat sig i enstaka rättsfallsanalyser. I 'Brotts- och brandplatsen' (se särskilt avsnitt 6.4.1) förekom en invändning från den tilltalades sida där han angav att han aldrig hade kommit i kontakt med vapen tidigare. Den nämnda alternativa förklaringen beaktades inte av rätten i sin bevisvärdering eftersom det på samma sätt som ovan anfördes är mycket osannolikt att en gängkriminell aldrig kommit i kontakt med vapen. Även i 'Busshållsplatsmordet' (se avsnitt 8.3.1) syns det att resonemang om AC:s kriminella tillhörighet fördes i fråga om förekomsten av vissa bevisfaktum. Trots att HD meddelade en friande dom förde det skiljaktiga justitierådet en argumentationslinje om att den tilltalades kriminalitet ökade sannolikheten för att vissa alternativa förklaringar skulle vara sanna. Det kan därför konstateras att det är rimligtbefogat att den tilltalades livsstil används som en referensram vid bedömningen om vad som är en plausibel alternativförklaring. Det nämnda bekräftas även av uppsatsens analyserade teorier, och att det är en viktig komponent att använda bakgrundskunskaper vid bedömningen av den bästa förklaringen. Det är tydligt att resonemangen i rätten, som i sin tur motiverar ett domslut, är mer försiktiga i fråga om förekomsten av vissa bevisfaktum. Det hade kunnat bero på att det föreligger en diskrepans mellan

²²³ Se även avsnitt 9.1 för ytterligare exempel i fråga om förekomsten av främst tändsatspartiklar.

bedömarens kunskaper och hur den gängkriminella världen ser ut. Det nämnda hade ytterligare kunnat innebära att mer isolerade bedömningar av bevisfaktum näst intill alltid hade föranlett slutsatsen att en alternativförklaring baserad på den tilltalades kriminella tillhörighet anses vara plausibel, med undantag för sådana alternativförklaringar som uppenbarligen inte kan tillmätas betydelse (som i exempelvis 'Brotts- och brandplatsen').

9.3 Identifierade brister

Uppsatsens tredje och sista frågeställning berör de brister som kan identifieras i domstolarnas formuleringar och värderingar av alternativa förklaringar. Frågeställningen har tidigare avgränsats på ett sådant sätt att den endast kommer att besvaras utifrån uppsatsens teoretiska utgångspunkter.

Den första bristen som har identifierats i analysen av rättsfallen har varit den om ömsesidigt exklusiva och uttömmande förklaringar. Bristen har identifierats i samtliga analyserade domar. Inte minst i fråga om förekomsten av tändsatspartiklar är bristen särskilt påtaglig. Det nämnda redogjordes för redan i kapitel 3.5. Det kan alltså understrykas att förekomsten av tändsatspartiklar som ett bevisfaktum ofta föranleder en bevisvärdering som inneburit att bevisfaktumet bortsågs ifrån. Det nämnda kan innebära en påverkan på vad som anses vara en plausibel alternativförklaring, eftersom rätten då inte värderar varför bevisfaktumet förekommit. I de analyserade domarna kan det även ses att bristen är förekommande vid värderingen av DNA som bevisfaktum. Det nämnda kan appliceras på analyserna av 'Mordförsöket på skolgården' (se avsnitt 4.3.1 om förekomsten av tändsatspartiklar), 'Skotten på Gamlegården' (se avsnitt 5.4.2 om förekomsten av DNA) och 'Brotts- och brandplatsen' (se avsnitt 6.4.1 och 6.4.2 om förekomsten av tändsatspartiklar och DNA). Bristen kan även utläsas i HD:s dom 'Mordförsöket på Årsta torg' (se avsnitt 8.3.2 om förekomsten av tändsatspartiklar). Avslutningsvis kan alltså förekomsten av den nämnda bristen om att behandla alternativförklaringar som ömsesidigt exklusiva och uttömmande innebära att rätten undgår att anföra varför en alternativförklaring anses vara plausibel. Det nämnda lämnar alltså obesvarade frågor om ordets definition i förhållande till alternativförklaringar.

Den andra bristen som har varit återkommande vid analysen av domarna har varit den om outforskade alternativ. Bristen har identifierats i främst två domar: 'Brotts- och Brandplatsen' samt 'De åtalade flickvännerna'. I den första domen har bristen identifierats i fråga om bevisfaktumet om CO:s DNA (se avsnitt 6.4.1). I domen menade hovrätten att förekomsten av DNA inte kunde tala för att CO var skytt, då skytten bar handskar vid gärningstillfället. Som nämndes i avsnitt 6.4.1 gör däremot hovrätten inte någon bedömning av när DNA:t istället skulle ha avsatts. Således lämnade hovrätten frågetecken i sina domskäl som kan hänföras till bristen om outforskade alternativ. I 'De åtalade flickvännerna' visar sig bristen på ett annat sätt. I målet gjorde varken tingsrätten eller hovrätten några som helst överväganden i fråga om alternativa förklaringar som kunde hänföra sig till flickornas beroendesituation eller liknande. Det nämnda spekulerades om i avsnitt 7.4.2. Sammanfattningsvis kan den nämnda bristen innebära att alternativa förklaringar som inte görs gällande av någon

av parterna, och som rätten inte själv introducerar, bortses ifrån även om de hade kunnat vara plausibla. Det nämnda kan innebära en risk för att förklaringar som värderas och som inte ställs emot sådana utforskade alternativ kan anses vara plausibla, trots att de inte utmanats av samtliga möjliga förklaringar. Således kan innebörden av en plausibel alternativförklaring sänkas i kvalitet och medföra domskäl som endast är jämförande och inte uttömmande. Därutöver vill jag hävda att en sådan problematik är nära anknuten till den främsta kritik som brukar riktas mot 'IBE', nämligen den om 'the bad lot' och även 'the best of the bad lot'. Det som beskrevs ovan innebär alltså att en förklaring anses vara plausibel, trots att det kanske bara är den mest plausibla bland de förekomna förklaringarna. Det nämnda innebär en ytterligare problematik när en plausibel alternativförklaring ska definieras.

Den tredje bristen som har identifierats som genomgående i analysen av domarna har varit den om att alternativa förklaringar formuleras som generella negeringar av åklagarens bevisstema. Det nämnda innebär att alternativförklaringarna som åklagarens förklaring står emot är ett kluster av förklaringar (alltså att "något annat" hände). Det nämnda kan i sin tur innebära att 'The Disjunction Problem' aktualiseras, och att åklagarens förklaring står inför den omöjliga uppgiften att ensam förklaras vara mer plausibel än den sammanlagda sannolikheten av samtliga alternativ. Att sådana negeringar formuleras som alternativa förklaringar syntes bl.a. i fråga om tändsatspartiklarna på CA:s handskar i 'Mordförsöket på skolgården' (se avsnitt 4.3.1) MT:s luvjacka och ME:s ankomst till lägenheten i 'Skotten på Gamlegården' (se avsnitt 5.4.1 och 5.4.3) och CO:s DNA på revolvern och tändsatspartiklarna på CO:s handskar i 'Brotts- och Brandplatsen' (se avsnitt 6.4.1 och 6.4.1). Det nämnda innebär alltså att det blir näst intill omöjligt att bedöma åklagarens förklaring som plausibel, eftersom dess sannolikhet på egen hand måste överträffa sannolikheten av samtliga andra alternativförklaringar i fråga om det specifika bevisfaktumet. För frågan om vad som anses vara en plausibel alternativförklaring kan det innebära att en mycket ospecificerad sådan anses vara plausibel, även om det är otydligt vad den egentligen hävdar. Ett sådant förhållningssätt innebär att definitionen av en plausibel alternativförklaring inte går att specificera. I de ovan givna exemplen blir det även tydligt att rätten har haft svårt att konkludera att åklagarens påstående är plausibelt, även om det fanns möjlighet att hävda motsatsen.

Slutligen kan det konstateras, utifrån analysen ovan, att det är främst tre brister som identifierats som återkommande i analysen av domarna. Det rör sig om följande brister: Att förklaringar behandlas som ömsesidigt exklusiva och uttömmande, att utforskade alternativ förekommer och att alternativförklaringar formuleras som generella negeringar av åklagarens påståenden. Som beskrivits i avsnittet är det befogat att mena på att de nämnda felkällorna påverkar idén av vad som bedömts vara en plausibel alternativ förklaring. Detta eftersom bedömningen av alternativa förklaringar vilar på resonemang som inte är förankrade i lagar och regler. Brister inom rättens bevisvärdering påverkar således bedömningen.

10 Slutsats

I förhållande till uppsatsens första frågeställning avseende hur domstolarna formulerar sina alternativa förklaringar kan följande konstateras. I flertalet av de analyserade domarna har rätten antingen övertagit parternas alternativförklaringar eller negerat åklagarens påstående. Även om det inte kan anses vara en främmande ordning som rätten utnyttjar vid formuleringen av alternativförklaringar, kan det inte alltid anses vara en fullgod sådan. För de fall rätten övertar parternas formulerade alternativa förklaringar kan det innebära att de bedöms vara plausibla, endast för att de inte kan uteslutas helt. Den part som utformar sin alternativa förklaring gör det med ett syfte. Om rätten då inte problematiserar partens genererade förklaring och introducerar sina egna, kan det innebära att idén om vad som anses vara en plausibel alternativförklaring endast baseras på parternas (vinklade) förklaringar. En sådan definition av en plausibel alternativförklaring medför att begreppets betydelse avgränsas till det som parterna framför, och inte alla möjliga förklaringar. Vidare understryker samtliga teorier som uppsatsen haft som utgångspunkt att en bedömaren alltid bör göra försök att generera egna förklaringar. Om nu domstolen har introducerat sina egna förklaringar, rör det sig nästan uteslutande om negeringar av åklagarens påståenden. En sådan negering innebär att formuleringen av alternativa förklaringar omfattar flertalet sub-förklaringar inom ramen för en sådan negering. Det nämnda innebär att det blir omöjligt att definiera innebörden av en plausibel alternativförklaring. Detta eftersom ordet plausibel i sådana fall definieras som att ”något annat” hände. Det kan alltså inte anses vara en formulering som ger klarhet i frågan om vad som anses utgöra en plausibel alternativförklaring.

I förhållande till uppsatsens andra frågeställning har följande överväganden gjorts. I fall där det förekommer plausibla alternativförklaringar har det en stor betydelse för det meddelade domslutet huruvida rätten gör en mer sammanvägd bedömning eller en mer isolerad sådan. Utifrån de analyserade domarna kan det utläsas en viss försiktighet att meddela fällande domslut då det förekommer alternativförklaringar som visserligen inte kan uteslutas. Det nämnda förstärks även mot bakgrund av de tilltalades kriminella tillhörighet, då rätten i sådana fall har svårt att konstatera vad som är plausibelt och inte i en sådan miljö. Det kan därför konstateras att definitionen av vad som är en plausibel alternativförklaring är otydlig i de analyserade fallen. Detta eftersom det många gånger inte nödvändigtvis handlar om att den förklaring som förefaller vara bäst väljs, i enlighet med bl.a. 'IBE'. Istället handlar det om att den alternativförklaring som är mindre kvalitativ, men än någorlunda plausibel, inte kan uteslutas. Det nämnda följer alltså ordningen som föreslås av 'The Relative Plausibility Theory'. Det kan även vara så att det motiveras av oskyldighetspresumptionens och det högt ställda beviskravet. Eventuellt handlar det om en kunskapsbrist som bedömaren har i fråga om organiserad brottslighet, vilket medför en försiktighet att konstatera att den mest plausibla förklaringen också ska få styra det meddelade domslutet efter en sammanvägd bedömning. Avslutningsvis medför det nämnda att förekomsten av plausibla alternativförklaringar, oavsett grad av trovärdighet, ofta motiverar friande domslut. Det nämnda gör att det kan ifrågasättas huruvida innebörden av en plausibel alternativförklaring förvrängs, eftersom det i sådana fall egentligen inte är den mest plausibla förklaringen som väljs, men istället den som är någorlunda plausibel samtidigt som den talar för den tilltalades oskuld.

Uppsatsen sista frågeställning avser att tydliggöra de brister som har identifierats i rättens formulering av alternativa förklaringar utifrån de analyserade domarna. Det rör sig om följande brister: Att förklaringar är ömsesidigt exklusiva och uttömmande, outforskade alternativ och att alternativförklaringar formuleras som generella negeringar av åklagarens påståenden. Som konkluderades i analysen kan det återigen framhållas att sådana brister får en uppenbar påverkan på vad som anses vara en plausibel alternativförklaring. Den första bristen om idén av alternativförklaringar som ömsesidigt exklusiva och uttömmande innebär att rätten många gånger underlåter att resonera utförligt om ett bevisfaktums förekomst och därigenom konstatera vilken förklaring som bäst förklarar den (och således är mest plausibel). Den andra bristen om outforskade alternativ medför många gånger att en plausibel alternativförklaring definieras som relativt gentemot de tillgängliga förklaringarna, även om de i sig inte kan anses vara uttömmande. En sådan ordning är nära förankrad men invändningen om 'the bad lot' och 'the best of the bad lot' gentemot 'IBE'. Den sista bristen om att alternativförklaringar formuleras som generella negeringar av åklagarens påståenden innebär att det blir omöjligt att definiera vad som faktiskt är den plausibla alternativförklaringen, eftersom en sådan negering täcker flera möjliga förklaringar i sig. Sålunda kan det fastställas att de nämnda bristerna påverkar innebörden av vad som är en plausibel alternativförklaring.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Allen, Ronald J. och Pardo, Michael S (2007). ”Probability, explanation and inference: a reply”. *The International Journal of Evidence & Proof*, vol. 11 nr 4, s. 307-317.

Allen, Ronald J. och Pardo, Michael S (2008). ”Juridical Proof and The Best Explanation”. *Law and Philosophy*, vol. 27 nr 3, s. 223-268.

Allen, Ronald J. och Pardo, Michael S (2010). ”No Plausible Alternative to a Plausible Story of Guilt as the Rule of Decision In Criminal Case”. *Northwestern Public Law Research Paper*, nr. 10-27, s. 1-13.

Allen, Ronald J. och Pardo, Michael S (2019). ”Clarifying relative plausibility: A rejoinder”. *The International Journal of Evidence & Proof*, vol. 23 nr 1-2, s. 205-217.

Dahlman, Christian (2018): *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*. 1 uppl., Norstedts Juridik AB.

Dahlman, Christian (2022), ’Bevisvärdering i busshållplatsmordet’, *SvJT* s. 339–630.

Dahlman, Christian (2023): *A Systematic Account of Probabilistic Fallacies in Legal Fact-Finding* [Opublicerat manuskript].

Gräns, Minna (2018): ’Rättsfilosofi’, i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur AB s. 434.

Jellema, Hylke (2023): *(Im)probable stories: combining Bayesian and explanation-based accounts of rational criminal proof*. [Thesis fully internal (DIV)]. University of Groningen.

Kleinemen, Jan (2018), ’Rättsdogmatisk metod’, i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur AB s. 26–46.

Lagnado, David A. (2021): *Explaining the Evidence*. Cambridge University Press.

Lipton, Peter (2004): *Inference to the best explanation*. 2 uppl., Routledge.

Mackor, R. Anne, Jellema, Hylke och Van Koppen, Peter J. (2020): Explanation-Based Approaches to Reasoning about Evidence and Proof in Criminal Trials. *Law and Mind: A Survey of Law and the Cognitive Sciences*. Cambridge University Press s. 431–470.

Mackor, Anne R. och Van Koppen, Peter J. (2021): ’The Scenario Theory about Evidence in Criminal law’, i: Dahlman, Christian, Stein, Alex och Tuzet, Giovanni (red.), *Philosophical Foundations of Evidence law*. 1 uppl., Oxford University Press s. 215-230.

McCain, Kevin och Poston, Ted: Disspelling the Disjunction Objection to Explanatory Inference. *Philosophers' Imprint*, 2019, vol. 19 nr. 36, s. 1–8.

Michael, Shaffer (2021): Van Fraassen's Best of a Bad Lot Objection, IBE and Rationality. *Logique Et Analyse*, s. 267–273.

Nowak, Karol (2003): *Oskyldighetspresumtionen*. 1 uppl., Norstedts juridik.

Pennington, Nancy och Hastie, Reid (1993): "The story model for juror decision making", i: Hastie, Reid (red.) *Inside the juror: The Psychology of Juror Decision Making*. Cambridge University Press s. 192-222.

Sandgren, Claes (2021): *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*. 5 uppl., Norstedts juridik.

Öberg, Jonas (2020): *Dödligt våld i den kriminella miljön*. Brå rapport 2020:4.

Öberg, Jonas och Merenius, Sara (2023): *Utredning och uppkläring av dödligt våld i kriminell miljö*. Brå rapport 2023:4.

Källor

'Kristensson: Vi ska ha danska straff för svenska brott', Omni, 2022-08-17, <[omni.se/kristensson-vi-ska-ha-danska-straff-for-svenska-brott/a/Bj5wdG](https://www.omni.se/kristensson-vi-ska-ha-danska-straff-for-svenska-brott/a/Bj5wdG)>, (besökt 2022-02-01).

Pressmeddelande från Justitiedepartementet, 'Nu inleds den största offensiven någonsin mot den organiserade brottsligheten', 2022-11-02 <www.regeringen.se/pressmeddelanden/2022/11/nu-inleds-den-storsta-offensiven-nagonsin-mot-den-organiserade-brottsligheten/> (besökt 2022-02-01).

'Så få skjutningar leder till fällande dom i Sverige', SvT Nyheter, 2022-08-24, <www.svt.se/nyheter/granskning/ug/sa-fa-skjutningar-leder-till-fallande-dom-i-sverige> (besökt 2022-03-05).

'Mordutredarna: Det här behövs för att lösa gängmorden', Dagens Nyheter, 2022-10-21, <www.dn.se/sverige/mordutredarna-det-har-behovs-for-att-losa-gang-morden/> (besökt 2021-02-01).

'Två avgöranden om bevisvärderingen i brottmål', Sveriges Domstolar, 2022-02-14, <www.domstol.se/nyheter/2023/02/tva-avgoranden-om-bevisvardering-i-brott-mal/> (besökt 2023-03-05).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725

NJA 1990 s. 370

NJA 2010 s. 671

NJA 2013 s. 931

NJA 2015 s. 702

Högsta domstolen Dom 2023-02-14 Mål B 2354–22

Högsta domstolen Dom 2023-02-14 Mål B 5952–21

Övriga svenska domstolar

Attunda tingsrätt Dom 2021-06-21 Mål B 367–21

Attunda tingsrätt Dom 2022-04-28 Mål B 7193–21

Göta hovrätt Dom 2021-07-29 Mål B 1856–2

Hovrätten över Skåne och Blekinge Dom 2022-11-21 Mål B 2399–22

Kristianstads tingsrätt Dom 2022-05-21 Mål B 2097–21

Svea hovrätt Dom 2021-09-07 Mål B 8398–21

Svea hovrätt Dom 2022-02-10 Mål B 10649–19

Svea hovrätt Dom 2022-02-18 Mål B 9407–21/B 3900–21

Svea hovrätt Dom 2022-07-01 Mål B 5488–22

Södertörns tingsrätt	Dom 2019-10-11	Mål B 751–19/B 5969–19
Uppsala tingsrätt	Dom 2020-05-20	Mål B 8384–19
Örebro tingsrätt	Dom 2021-05-18	Mål B 4515–20 m.fl

EU-domstolen, tidigare EG-domstolen

John Murray mot Förenade Kungariket, dom den 8 februari 1996